

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ
Linqvodidaktika kafedrası

Əlyazması hüququnda

VƏFA MÜZƏFFƏR qızı XUDİYEVA

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ MÜASİR
TEXNOLOGİYALARDAN İSTİFADƏ

İxtisaslaşma: HSM -060103- İngilis dilinin tədrisi metodikası və metodologiyası

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər: _____

F.e.d., dos. Ətrabə Gül

Bakı – 2017

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ -----	3-5
I FƏSİL. İngilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan səmərəli şəkildə istifadə edilməsinin nəzəri əsasları -----	6-36
1.1. <i>Müasir texnologiyalara əsaslanan ingilis dilinin inkişafı</i>	6-20
1.2. <i>Müasir texnologiyalar vasitəsilə ingilis dilinin ünsiyyət dili kimi inkişafı</i> -----	20-36
II FƏSİL. İngilis dilinin tədrisində müasir texnologiyaların istifadə edilməsinin səmərəli yolları -----	37-65
2.1. <i>Respublikanın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində internetə əsaslanan fəaliyyətlərdən istifadə edilməsinin vəziyyəti</i> -----	37-44
2.2. <i>Respublikanın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində internetə əsaslanan fəaliyyətlərdən istifadə edilməsinə dair tövsiyələr</i> -----	44-58
2.3. <i>Eksperimental tədris və onun nəticələri</i> -----	58-65
NƏTİCƏ -----	66-68
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT -----	69-73

GİRİŞ.

Mövzunun aktuallığı: “ 21-ci əsr kompyuter əsridir, dövrümüz isə texnologiyalar dövrüdür.” kimi cümlələrə gündəlik həyatda tez–tez rast gəlinir. Çünki artıq kompyuterin tətbiq olunmadığı bir sahə tapmaq qeyri mümkündür. Kompyuterdən tibdə, mühəndislikdə və bir çox başqa sahələrdə geniş istifadə olunur. Artıq 21-ci əsrdə savadlılıq anlayışı öz mənasını genişləndirmişdir. Keçən əsrlərdə savadlılıq yazmaq və oxumaq bacarıqları ilə sərhədlənirdisə, indi artıq ona minimal kompyuter biliklərinə sahib olmaq da əlavə olunub. Gündəlik həyatımızda biz kompyuterlərdən müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edirik, lakin bu zaman bizdən kompyuteri mükəmməl bilmək tələb olunmur. Bizə yalnız minimal kompyuter bilikləri gərəklidir. Buraya kompyuterdə mətn yığmaq, e-poçt ünvanına daxil olmaq, gələn ismarıcları oxumaq, cavablandırmaq, veb-brauzerlərdə axtarış etmək və s. daxildir. Təbii ki, həyatımızın demək olar ki, hər bir sahəsinə tətbiq olunan kompyuterlər, təhsil sahəsindən də yan keçə bilməzdi. Əgər dövr bizdən kompyuter biliklərinə sahib olmağı tələb edirsə, bu ilk növbədə təhsildə öz əksini tapmalıdır. Kompyuterin təhsilə cəlb olunması ilə kompyuterlə dil tədrisi də təhsildə öz əksini tapdı və kompyuterlə dil tədrisi və ya kompyuterə əsaslanan dil tədrisi mdetodikaya gətirildi.

Yaşadığımız dövrdə demək olar ki, texnologiya artıq bütün sahələrə tətbiq edilir. Daim inkişaf edən texnologiyanın təhsil sahəsinə tətbiqi də ən önəmli məsələlərdən biridir və ingilis dilinin tədrisində də İKT-lərdən istifadə olunması çox aktual bir mövzudur. Lakin bugündə dil tədrisində İKT-lərdən istifadə edilməsi ilə bağlı öz həllini gözləyən bir çox məsələlər vardır. Bu məsələlərdən ən önəmlisi İKT-lərdən istifadə edilərək tədris olunan ingilis dilinin ünsiyyət vasitəsi kimi inkişaf etdirilməsidir. Bu səbəbdən də bugün ingilis dilinin tədrisində kommunikativ dil təlimi metodu əsas hesab olunur. Təhsildə dilin ünsiyyət vasitəsi kimi tədris edilməsi ön plana çəkilir. Müasir ünsiyyətin ən yaxşı vasitəsi isə İKT-lərdən istifadədir. Demək olar ki, təlim prosesində artıq əksər müəllimlər İKT-lərdən məharətlə istifadə edirlər. Bu cür vasitələrdən istifadə edilməzsə, yeni nəsli ənənəvi

üsullarla keçilən dərslərə cəlb etmək çox çətin olar. Bu məsələlərin ən önəmli həlli yolu isə, dil dərslərini müasir texnologiyalarla zənginləşdirməkdir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqat işinin obyektı respublikanın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisidir. Tədqiqat işinin predmeti isə, respublikanın ali təhsil müəssisələrində müasir texnologiyalara əsaslanan ingilis dilinin tədrisidir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Məlum olduğu kimi, artıq ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə geniş yayılmışdır. Lakin bu o demək deyil ki, hər internet və ya kompyuterlə tədris olunan ingilis dili səmərəli tədris hesab olunmalıdır. Hər bir dərs öz plan, sillabus və proqramına uyğun tədris olunur. Kursun sonunda isə tələbələrin əldə etdikləri nailiyyətləri yoxlamaq üçün proqrama uyğun imtahanlar təşkil olunur. Əgər İKT-lərlə təşkil olunan dərslər bunlardan kənara çıxırsa, deməli, dərs öz məqsədinə çatmır və səmərə vermir. Bu tədqiqat işinin əsas məqsədi isə ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin səmərəli yollarının tədqiqidir. Tədqiqat işinin əsas vəzifələri isə aşağıdakılardır:

- Müasir texnologiyalara əsaslanan ingilis dili tədrisinin metodikada qoyuluşunu izləmək,
- Xarici metodistlərin müasir texnologiyalara əsaslanan dil öyrənmə məsələsinə münasibətlərini araşdırmaq və onlar arasında olan fikir ayrılıqlarını nəzərdən keçirtmək,
- Dil tədrisində ingilis dilini ünsiyyət vasitəsi kimi inkişaf etdirmək üçün faydalı olan internet səhifələrini araşdırmaq,
- Respublikanın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin vəziyyətini öyrənmək və ona dair tövsiyələr vermək,
- Eksperiment vasitəsilə sinifdə ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadənin səmərəli yollarını təqdim etmək.

Tədqiqatın elmi fərziyyəsi: Belə hesab olunur ki, ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan, əsasən də İKT vasitələrindən geniş şəkildə istifadə olunarsa

tədrisin səmərəsi daha da yüksələr.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1.İngilis dilinin tədrisinə səmərəli tətbiq ediləcək texnologiya vasitələrinin tədqiqi,
- 2.Müasir texnologiyalardan istifadə edilərək ingilis dilinin ünsiyyət qurmaqla tədrisini dəstəkləyən vasitələrin tədqiqi,
- 3.Ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin vəziyyətinin tədqiqi,
- 4.Ali təhsil müəssisəsində təşkil olunmuş eksperiment və onun nəticələri.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti: Bu tədqiqat işi müasir texnologiyalar, əsasən də müxtəlif internet səhifələri və İKT vasitələri ilə ingilis dilinin tədrisini səmərəli şəkildə təşkil etməyin yollarını təklif edir. Tədqiqat işi həm də ali təhsil müəssisələrinin bakalavr və magistr pillələri üçün həm nəzəri material kimi mühazirələrdə, həm də praktik məşğələ kimi seminarlarda istifadə oluna bilər. Həm bakalavr buraxılış işlərində, həm də magistr dissertasiyalarının hazırlanmasında bu tədqiqat işindən istifadə faydalı hesab oluna bilər.

Tədqiqatın strukturu və həcmi: Bu tədqiqat işi giriş, 2 fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. I fəsil 2 yarım başlıqdan, II fəsil isə 3 yarım başlıqdan ibarətdir. Tədqiqat işinin ümumi həcmi isə 73 səhifədir. İstifadə edilmiş ədəbiyyat sayı 51-dir.

I FƏSİL

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ MÜASİR TEXNOLOGİYALARDAN SƏMƏRƏLİ ŞƏKİLDƏ İSTİFADƏ EDİLMƏSİNİN NƏZƏRİ ƏSASLARI.

1.1 Müasir texnologiyalara əsaslanan ingilis dilinin inkişafı.

Biz iyirmi birinci əsrdə-müasir texnologiyalar dövründə yaşayırıq. Həyatımızın bir çox aspektlərində texnologiyalar böyük təsir gücünə malikdir. İnsanlar ticarətdə, marketingdə, biznesdə, səhiyyədə, təhsildə və bir çox başqa sahələrdə texnologiyalardan geniş istifadə edir.[8]. Hal-hazırda müasir texnologiyaların təhsil sahəsinə təsir gücü daha böyükdür. MT-lar öyrənənlərə daha effektiv öyrənmədə, müəllimlərə mövzuları və tapşırıqları daha yaradıcı və effektiv təqdim etmədə əsas yardımçı vasitədir.[40]

Müasir texnologiyalardan təhsil sahəsində necə istifadə edildiyini bilmək və onların necə səmərə verdiyini anlamaq üçün ilk olaraq biz MT-lar dedikdə nəyi nəzərdə tutduğumuzu anlamalıyıq. Təhsil sahəsində MT-lar dedikdə əsasən informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə nəzərdə tutulur. Burada informasiyanın toplanması, emal edilməsi, ötürülməsi, qorunması, çevrilməsi nəzərdə tutulur. Bu cür texnologiyalar dünyada yalnız informasiya mənbəyi kimi deyil, həm də əsas mənada sürətli kommunikasiya kimi tanınır.[1, səh6]

İnformasiya və kommunikasiya cəmiyyətin ayrılmaz bir hissəsidir. Dünyanın bütün mədəniyyətlərində informasiyanın ötürülməsi bir çox müxtəlif yollarla həyata keçirilib. Bura nitq, mahnı, rəsm, yazı və s. daxildir. Yazı ən böyük informasiyanın ötürülməsi vasitələrindən biridir. Yazının çapa verilməsi, jurnallardan, qəzetlərdən istifadə bunu geniş şəkildə həyata keçirdi. Ən yeni innovativ texnologiyalar informasiya ötürülməsini sürətləndirdi və kommunikasiyanı daha yüksək nöqtəyə çatdırdı. İnsanlar müxtəlif ölkələrdə bir-biriləri ilə internet vasitəsilə işıq sürətində informasiya bölüşür və kommunikasiya yaradırlar. Bu yolla insanlar bir-birlərinə daha yaxın olur və tanıyırlar. Onlar mədəniyyətləri arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri aşkar edir, bu yolla qarşılıqlı anlaşma yaradırlar. İnternet vasitəsilə müxtəlif məşhur universitetlərdə də təhsil almaq mümkündür. Hətta fiziki qabiliyyəti məhdud olan

insanlar da bu yolla məktəblərdə, kolleclərdə, universitetlərdə distant təhsil ala bilirlər. Həqiqətən internetin bizə təhsil sahəsində verdiyi imkanlar çox önəmlidir və sadə bir dillə desək internet əsasən təhsil üçün yaradılmışdır. [1,səh 6-7]

Biz İKT-ni aşağıdakı qruplara ayıra bilərik.

- 1.İnformasiya texnologiyaları- müasir cəmiyyətdə informasiyanı emal etmək və gücə qənaət etmək üçün kompyuterlərdən istifadə edir.
- 2.Telekommunikasiya texnologiyaları-telefonları, radio və televiziya yayımlarını əhatə edir.
- 3.Şəbəkə texnologiyaları. Bu sahədə ən çox tanınanı internetdir. Lakin biz bu sahədə mobil telefon texnologiyalarının, peyk kommunikasiyalarının və digər inkişaf etməkdə olan kommunikasiya növlərinin də adını çəkə bilərik.[4]

Yeni texnologiyalar artıq bizim həyatımızın ayrılmaz bir parçası olub. Biz gün ərzində e-mail poçtumuza gələn ismarıqlara cavab yazır, sosial şəbəkələrdə iştirak edərək qarşılıqlı məlumat bölüşür və ya yeni informasiya əldə etmək üçün internetdən, qlobal şəbəkələrdən istifadə edirik.Yəni biz fərqi belə varmadan günümüzün çox hissəsini bu cür texnologiyalardan istifadə edərək keçiririk.

İKT –nin təhsil sahəsinə inteqrasiyası bir çox üstünlükləri də özü ilə birlikdə gətirmişdir və bu sahəyə çox töhfələr vermişdir. İKT informasiyanın müxtəlif yollarla təqdim olunmasına böyük şərait yaradır. Bu cür müxtəlifliklər dərsi daha maraqlı edir.Bu yolla tələbələr yalnız tapşırığı texnologiya vasitəsi ilə öyrənmir, həm də texnologiyanı tapşırığa tətbiq edir. Müasir texnologiyalar tələbələrin daha aktiv olmasına, mövzunu daha maraqlı tətbiq etməsinə imkanlar yaradır.[23]

Müasir dövrdə İKT- nin təhsil sahəsinə tətbiqinin əsas məqsədi intellektual səviyyəli, məntiqi cəhətdən yüksək inkişaf etmiş, tənqidi və yaradıcı düşüncəli, informasiya ilə işləməyi bacaran tələbələr yetişdirməkdir. İndi insanlar bəzi peşə sahələrində ömür boyu öyrənmə ilə üzləşirlər. İnsanların həyatında internetin mövcud olması belə onlara tam effektivliyi qaranti etmir. Onun birinci yüksək və ikinci təhsildə effektivliyi bəzi faktorlardan asılıdır. [1,səh 7]

Məşhur metodist Penny Urun fikrinə əsasən kompyuter və internet önəmli öyrətmə

materialıdır. Bu günlərdə öyrənənlərin “computer literate” olmasına ehtiyac vardır və dil öyrənmədə ondan istifadə məntiqi cəhətdən çox vacibdir. Onlardan istifadə daha çox individual işə əsaslanır. Beləliklə öyrənənlər öz sahələrində daha da inkişaf edə bilər. İnternetdə bir çox proqramlara özünü yoxlama testləri daxildir. Gənc və yaşlı öyrənənlər üçün kompyuterdən istifadə maraqlı və cəlbedici olur. Onlar daha motivasiyalı olurlar. Kompyuterlərlə işləmək həm müəllim, həm də tələbələr üçün vaxt aparır. Dərsin çox hissəsi proqramların qurulmasına, öyrənənlərin qoşulmasına, bir proqramdan digərinə keçərək məsələnin həll edilməsinə ayrılır. Kompyuterdən istifadə edən müəllimlər üçün vərəqdə test hazırlamaq önəm daşımır.[45, səh 190]

Ceremy Harmer qeyd edir ki, təhsil sahəsində və əsasən dil laboratoriyalarında internetin istifadəsi qeyri adi güclü bir sürətlə inkişaf etmişdir. O, referensləri, dil öyrətmə və test etmə proqramlarını, e-mail ilə məlumat bölüşmə və söz prosessorunu kompyuterlə dil öyrətmədə əsas hesab edir. [21,səh 145]

Azat Xanannov vurğulayır ki, “ən önəmli məsələ informasiya ilə işləməyi bacaran istifadəçilərin olmasıdır”. Bu heç də asan məsələ deyil, çünki bu tələbələrə müxtəlif intellektual bacarıqların olmasını tələb edir. Bu o mənaya gəlir ki, tələbələr əldə etdikləri informasiyanı analiz etməli, faktları dəyərləndirib seçməli və öz görüşlərini sübut etmək üçün arqumentlər tapmalıdırlar. Sadəcə bir dillə desək, biz internetdə informasiya axtararkən çox sayda informasiyalarla üzləşirik və bunların hamısı bizim üçün eyni dərəcədə önəm daşımır, təbii ki, heç də hamısı elmi cəhətdən yüksək səviyyəli olmur. İnternet çox demokratik bir zonadır. Hər kəs öz informasiyasını orada yerləşdirə bilər. Buda bir çox çətinliklər yaradır. Hətta müəllimlər də dərs materiallarını seçməkdə çətinlik çəkirlər. Bu cür problemləri həll etmək üçün professional sahələrdən istifadə etmək lazımdır. Materialları analiz etdikdən sonra seçmək lazımdır. İnternetdən informasiya götürmək heç də effektiv təsil demək deyil. Əsas məsələ bu sahədə tənqidi düşüncənin intellektual bacarığını inkişaf etdirməkdir, bu da öz növbəsində informasiya ilə işləmək bacarığı deməkdir. Bu hər bir təhsil sisteminin əsas məqsədi olmalıdır.[36, səh 7]

Müasir dövrümüzdə informasiya texnologiyalarından istifadə etməyi bacarmay

şəxs inkişaf etməkdə olan cəmiyyətin adaptasiya mexanizmlərindən məhrum ola bilər. İKT-nin öyrənilməsi müasir dövrümüzdə vacib olduğu kimi, onun tətbiqində də iki əsas məsələ nəzərə alınmalıdır:

1)Öz peşə fəaliyyəti sahəsində İKTni tətbiq etməyi bacaran yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması,

2)Peşə fəaliyyətində İKT-nin tətbiqi üçün bilik, bacarıq və vərdişlərin əldə olunması.[2, səh 50]

Müasir müəllimin əsas funksiyası öyrənənlərə öyrənmyi öyrətməkdir. Buna görə də müəllim daim öz üzərində işləməli və özünü təkmilləşdirməlidir. Hər gün yeni bir elmi bilik artır və təhsilin məzmunu daim dəyişir, yaranan yeni elmi biliklər fasiləsiz olaraq universitet proqramlarına daxil edilir. İngilis dilində də bu inkişafın sürətli olması, hər gün yeni sözlərin və terminlərin yaranması müəllimləri daha məsuliyyətli olmağa sövq edir. Onlar daimi olaraq İKT-dən istifadə edərək öz biliklərini yeniləməli və təkmilləşdirməlidirlər. Bunun üçün onlar onlayn kurslarda iştirak edə, sosial şəbəkələrə qoşula və gündəlik medianı izləyə bilərlər.

UNESCO tərəfindən hazırlanan “21ci əsr üçün təhsil üzrə beynəlxalq komissiyanın hesabatının əsas müddəalarında bu məsələlərə xüsusi yer verilmişdir. Hesabatda deyilir “Hamı əmin olmalıdır ki, elm və texnikanın cari və gələcək nəaliyyətləri, o cümlədən məhsul istehsalında və xidmət sahəsində idrak və qeyri – maddi amillərin artmaqda olan əhəmiyyəti əməyin təşkilatlanması və gələcəyin cəmiyyətdə çalışanların statusuna yeni yanaşmanı zəruri edir. Yeni cəmiyyətin yaradılması üçün müxtəlif texnoloji nəaliyyətləri qabaqlamaq lazımdır. Çünki müasir dünyanın dəyişməsi prosesi çox sürətlə baş verir”. [2,səh 54]

Deyilənləri qısaca şərh edərək demək olar ki, biz ömür boyu öyrənməliyik. Biz bunu b.e.ə v əsrdə yaşamış çin filosofu Konfutsinin dili ilə desək “təhsildən bəhrələnməyi bacaran millətlər firavan yaşayırlar”. [2]

İngilis dilinin tədrisində İKT-dən düzgün istifadə edilməsi tədris prosesinə yeniliklər gətirməklə yanaşı öyrənənlərin bilik almağa marağını artırır, onları daha motivasiyalı edir, müəllimin məşğələyə hazırlıq prosesini asanlaşdırır. Tələbələr

əvvəllər fənnlərə dair məlumatları tədris vəsaitlərindən, dərsliklərdən televiziya verilişlərindən alırdısa artıq bunları internet, elektron kitab və s. əvəz edir. Dil dərslərində İKT-dən elə istifadə etmək lazımdır ki, öyrənənlər dərs prosesində fəal iştirak etsinlər, öz əməyinin bəhrəsini görsünlər və özlərini qiymətləndirə bilsinlər. Tədris materiallarının seçimində əsasən sistemlilik, ardıcılıq, əlçatanlıq, fərqli yanaşma, elmilik kimi əsas didaktik prinsiplər nəzərə alınmalıdır. Lakin universitetlərdə tədris materiallarının öyrənilməsinə ayrılan vaxt məhduddur. Artıq bu cür problemlərin olması tədris prosesində müasir texnologiyalardan və innovativ təhsil metodlarından istifadəni vacib amil kimi ortaya qoyur. Əgər əvvəllər müəllimlər informasiyanın əsas mənbəyi hesab olunurdularsa, hal-hazırda onlar informasiya ilə tələbə arasında vasitəçi rolunu oynayırlar. Onlar öz tələbələrinə informasiya ilə işləmə metodlarını öyrətməlidirlər. Bütün bunları nəzərə alaraq ali təhsilin həmçinin pedoqoji təhsilin məzmun və texnologiyasını təkmilləşdirmək lazımdır. [6, səh 42].

İlk baxışdan təhsildə İKT-dən istifadə çətin və mürəkkəb görünə bilər, lakin bu belə deyil. İKT dərs prosesini sadələşdirir, onu daha da asanlaşdırır, dərsi daha maraqlı, dinamik və çevik edir. Bu sözləri məşhur çin fəlsəfəsinin deyimi ilə tamamlayaq:

Desən – unudaram,

Göstərsən – yadda saxlayaram,

Məni cəlb edə bilsən – başa düşərəm.

Mütəxəssislər sübut etmişlər ki, uşaqlar məktəbə ilk daxil olduqdan sonra onlarda idrak prosesləri müəyyən qədər ləngiməyə başlayır. Bunun üçün dərslər elə təşkil olunmalıdır ki, onlar şagirdlərin emosiyalarına təsir edə bilsin, onların motivasiyasını artırsın və onları fəal dərs prosesinə cəlb etməyi bacarsın. Bununda bir neçə yolu mövcuddur. Bunlardan biridə dərslərdə, yəni ingilis dili dərslərində texnologiyanın müxtəlif növlərindən istifadə edilməsidir. Bu zaman şagirdlər dərslərdə fəal şəkildə iştirak etməyə can atırlar. Bu deyilənlərə isə İKT-dən düzgün şəkildə istifadə etməklə nail olmaq olar. İngilis dilinin interaktiv təlim üsulları ilə tədrisi hər bir şagirdin

imkan və ehtiyaclarını, müxtəlif bilik səviyyəli şagird auditoriyasını nəzərə alan bir prosesdir. Təlim prosesində əsas mahiyyət ondan ibarətdir ki, təlim öyrənənlərin yalnız elmi biliklərlə zənginləşməsi demək deyil, həmçinin onlarda təfəkkürün formalaşması, biliklərin müstəqil şəkildə əldə edilməsi, mənimsənilməsi, bacarıq və vərdişlərin şəxsi keyfiyyətlərin təşəkkül tapmasıdır. [1, səh 47].

Hal-hazırda ingilis dilinin öyrədilməsində əsas məqsəd öyrənənlərin ünsiyyət qurmaq bacarığını inkişaf etdirməkdən ibarətdir. Lakin Azərbaycanda tələbələr real ingilis dili mühiti ilə əhatə olunmurlar. Buna baxmayaraq tələbələr radio yayımlarından, televiziya verilişlərindən, internetdən istifadə edərək dili öyrənə bilirlər. Azərbaycanda həm məktəb, həm də universitet mühitində öyrənənlər əsasən sözləri əzbərləməklə dil öyrənirlər. Müəllim yönümlü dərslər, əsasən qrammatikanın öyrədilməsi, imtahana əsaslanan mühazirələrin təşkili əsas dərslərdir. Beləliklə onlar dili real situasiyadan kənar öyrənirlər, buna görə də dildən istifadə etmək bacarığı çox az inkişaf edir və dili təcrübədən keçirə bilmədikləri üçün tez unudurlar. Əsas məsələlərdən biridə dil siniflərində öyrənənlərin sayıdır. Belə ki, onların sayı çox olduğundan müəllimlə ünsiyyət qurma imkanı da azalır.

İnternetdən istifadə edilməsi hər bir fəndə olduğu kimi İngilis dilinin tədrisində də böyük irəliləyişlərə yol açdı. Bu həm də tədris metodologiyasında geniş imkanlar yaratdı. İnternet tələbələrə real situasiyalarda iştirak etmə imkanı verməklə yanaşı, həm də beynəlmilərlə mənbələrdən istifadə edərək birbaşa İngilis dilini eşidərək, danışaraq öyrənə bilmək imkanı verdi. Bu yolla tələbələr təcrübə əldə edir, dil bacarıqlarını daha da inkişaf etdirir, beynəlxalq perspektivlərini genişləndirir, yeni bilik əldə edir, müxtəlif mədəniyyətləri qiymətləndirir və öz dünyagörüşlərini artırırlar.

Texnologiyanın inkişaf etməsi cəmiyyətin də fasiləsiz inkişafına təsir göstərmişdir. Biz həyatımızı texnologiyalarsız təsəvvür edə bilmərik. Buna görə də İKT-nin ingilis dilinin tədrisində istifadə olunması bir çox yeniliklər və üstünlüklər əldə etməyə imkan verir.

Əgər bu günümüzdə müəllimlər dəyişən dünya ilə ayaqlaşmırsa, öz tədrisində yeni

texnologiya və metodlardan bəhrələnmirsə demək düzgün olardı ki, bu müəllimlərin peşəkarlığı şübhə doğurur. Tədrisdə İKT-lərdən istifadə tələbələri cəlb edən və motivasiya edən yeni üsul və vasitələrdir. Bir çox araşdırmalar göstərir ki, bəzi müəllimlərin geridə, məzmunundan kənar qalma qorxusu vardır. Onlar İKT-lərlə, innovasiyalarla və dəyişən öyrənmə mühiti ilə ayaqlaşmaqda çətinlik çəkirlər. Lakin onlar bunun öhdəsindən gəlməli və dövrlə ayaqlaşmalıdırlar. İKT-lərdən istifadə etməklə tələbə və müəllimlər çoxsaylı orijinal materiallardan istifadə etmək imkanı əldə edirlər. Artıq öyrənərkən əzbərçiliklə deyil, tələbələr özlərini həqiqi dil mühitində iştirak etməklə inkişaf etdirəcəklər. Statistikalər göstərir ki, artıq ənənəvi metod olan qrammatik tərcümə metodu istifadə olunmur.[18, səh 40]

İnternetin ingilis dilində istifadə olunması ilə yanaşı, bura sonsuz sayda orijinal material, tapşırıq, fəaliyyət və kurslarla zəngindir. Təbii ki, bunların hamısından olduğu kimi yararlanmaq da kifayət etmir. Müəllimlik sənəti yaradıcılıq tələb edir. Hər bir müəllim tədris etdiyi fənnə yaradıcı yanaşmalı və istifadə etdiyi materialları da tələbələrinə yaradıcı şəkildə təqdim etməlidir. Həm də müəllimlər öz yaradıcı fikirlərini internet vasitəsilə paylaşmalı, başqa müəllim və tələbələrin də onun fikrindən yararlanmasına şərait yaratmalıdırlar. Həmçinin müəllimlər öz fəaliyyətlərini bölüşməklə digərlərinin fəaliyyətləri ilə tanış ola bilər, öz rəylərini iradlarını, təkliflərini bildirməklə öz metodlarını və yaradıcı fəaliyyətlərini daha da inkişaf etdirə bilərlər.[10] Dil ünsiyyət vasitəsidir və sosial həyatın hadisəsidir. Buna görə də dil təlimində kommunikativ metodun istifadə olunması alim və metodistlər tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Kommunikativ dil təlimi tələbələrdən dili kommunikativ dil mühitində öyrənməyə şərait yaradır. Çünki yeni dil öyrənən zaman tələbələr kommunikativ kompetensiyaya malik olmalıdırlar. Dili bilmək yalnız düzgün qrammatik strukturu, mükəmməl tələffüzü, leksikani bilmək demək deyil. Bu həm də real şəraitdə dildən istifadə etməyi öyrənmək deməkdir. Yəni nə vaxt söhbətə başlamaq, nə vaxt qurtarmaq və s. kimi bir çox məsələləri əhatə edir. Bunun üçün də sadəcə dili bilmək yox, həm də onun pragmatikasına yiyələnmək lazımdır. İnternet vasitəsilə dil öyrənmə mümkün olsa da, lakin yalnız bu şəkildə öyrənmə

düzgün yanaşma deyil. Çünki hər zaman öyrənənlərin ünsiyyətinə, fəaliyyətinə, öyrənmə perspektivlərinə, nəaliyyətlərinə, psixoloji vəziyyətlərinə və bir çox digər məsələlərə diqqət yetirən müəllimin olması vacibdir.[20]

İKT-yə əsaslanan dil tədrisi sadəcə dil öyrənmədə və dil tədrisində kompyuterlərin istifadəsini təsvir etmək üçün ümumi qəbul olunmuş termin demək deyil. Bu termin “kompyuterlər”, “kompyuter texnologiyası” və ya sadəcə “texnologiya” sözləri ilə sinonim şəkildə istifadə olunur, amma onun tərkib hissələri dil tədrisi üçün vacib olan həm informasiya emalını, həm də ünsiyyət aspektlərini vurğulayır. İKT-yə əsaslanan dil öyrənmə termini bəzən kompyuterlə dil öyrənmə termini ilə əvəz edilir. Lakin buna baxmayaraq bu termin ümumi olaraq qəbul edilən texnologiyalarını bildirmək, dil tədrisində texnologiyaların istifadəsinin aspektlərini ifadə etmək üçün istifadə edilmişdir, bu da kompyuterlə dil öyrənmə termini ilə eyni deyil. [24, səh 27-28]

Ənənəvi üsullarla dərs keçən müəllimlərdən yeni innovativ üsulla dərs keçməsi üçün bəzi şəxsi və peşəkar xüsusiyyətlər tələb olunur. Bir çox insanlar yalnız kompyuterdə internetdə saatlarla oyunlar oynayaraq vaxt keçirir. Bəziləri yazıya ünsiyyət qurmaqdan, yazılana cavab gözləməkdən qıcıqlana bilər.[24, səh 26] . Bu səbəbdəndir ki, sinifin İKT vasitələri ilə tam təchiz olunmasından tutmuş, tələbələrin İKT-yə əsaslanan dərsləri uğurla başa vurmaları üçün müəllimlərin təlim keçməsi əhəmiyyətlidir.

Bəzən elə hallar olur ki, müəllimlərin kompyuter bacarıqları gənc tələbələrə nisbətə az olur, bu da bəzi müəllimlərdə inamsızlıq yaradır. Digər müəllimlər isə internetdən tamamilə fərqli təcrübədən bəhs edirlər. Bu da bəzi tələbələrin texniki biliklərdən çox asılı olması ilə bağlıdır. Hər iki halda ilk dərstdə həm müəllim, həm də tələbələr üçün praktik əhəmiyyət daşıyan sadə bacarıqları öyrənmək önəmlidir. Vindovsu açmaq, mausu rahatlıqla işlətmək və ya yalnızlıqla açılmış proqramdan çıxmaq sadə bacarıqları bilmək, bütün zəruri ləvazimatlarla təchiz olunmaq kimi əhəmiyyətlidir. Bunlar çox asanlıqla və az bir müddətdə öyrənilən bacarıqlardır. Əgər həm müəllim, həm də tələbələr bu cür sadə bacarıqlara malikdirsə o zaman

onların buna vaxt sərf etməkdənsə daha çox diqqətlərini dili təcrübədən keçirilməsinə sərf edirlər. [43, səh 59- 60]

Müəllimin təlimi: işarələ-kliklə texnologiyasının sadə və asan olmasına baxmayaraq müəllimlər dərslərdə birlikdə etməmişdən öncə, özləri həm material axtarmaq, həm də özlərinə tam əmin olmaq üçün istifadə etməlidirlər. Təlimin sonunda siz bu sistemin qəribəlikləri ilə tanış olacaqsınız. Digər müəllimlərlə fikir mübadiləsi aparmaqdan çəkinməyin. Əgər mümkündürsə təcrübəli müəllimlərin metodikasından istifadə edin, onlarla birlikdə dərsi tədris edin və onların internetdən istifadəsini müşahidə edin.

Tələbə təlimi: tələbələrin əksəriyyəti internetin təcrübəli istifadəçiləridir. Əksər tələbələr öz biliklərini bölüşməkdən çox məmnun olurlar. Bunlardan narahat olmaqdan əvəzən onların bacarıqlarından istifadə etmək daha yaxşı nəticə verir. Bəzən tələbələrdə texnofobiya olur və onlar dərslərdə kompyuterlə işləməkdən narahat olurlar. Bu cür tələbələrə dərsi daha maraqlı etmək üçün sinif fəaliyyətlərində başlanğıc çalışmalardan istifadə etmək daha yaxşı olardı. Bu onlarda motivasiya yaradacaqdır. İlk dərslərdə bu cür tələbələri bacarıqlı tələbələrlə birlikdə işlətmək lazımdır. Bu yolla onlar daha asan öyrənəcəklər. Kinestetik tələbələr müəllim təlimat verərkən klavyatura və ya mausa toxunma imkanı verilməyən fəaliyyətlərdə maraqlarını itirirlər. Vizual tələbələr nümayişini görməyəndə, gedişatın diaqramı olmayanda panikaya düşürlər. Auditor tələbələr isə müəllimə baxmadan belə tapşırığı etməzdən əvvəl müəllimin təlimatını dinləyirlər. Sinif tapşırıqlarını tərtib edərkən müəllimlər bütün bunları nəzərə almalıdırlar. [43, səh 60- 61].

İKT–ilə dili tədris etmədən öncə müəllim həm öz hazırlığını və bacarığını, həm də məktəbin və ya universitetin minimum texniki hazırlığını yoxlamalıdır.

Məsələn: azı bir kompyuter, internet bağlantısı, printer, hər kompyuter üçün qulaqcıq, audio kart və mikrofon, əsas proqramlar (axtarış sistemləri, e-mail poçtları və s). [39, səh 28]

Texnologiyalara əsaslanan dil tədrisinin tərkibinə kompyuterlə və internetlə dil öyrənmə və öyrətmə daxildir. Kompyuterlər internetdən daha əvvəllər yaranmışdır.

Bunun üçün də ingilis dilinin tədrisində ilk dəfə məhz kompyuterlərdən istifadə edilmişdir. Elmi araşdırmalar göstərmişdir ki, əvvəllər heç də bu sahədə müəllim və tələbələrin kompyutera və ya internetə ehtiyacı olmamışdır. Lakin kompyuterin kəşfindən sonra bütün sahələr kompyuterləşməyə başladı və bu sahədə də artıq kompyuterlərə zərurət yarandı. Beləliklə, kompyuterlə dil öyrənmə dilin tədrisinə daxil oldu.[22]

Kompyuterlə dil öyrənmə tətbiqi dilçiliyin gənc sahəsidir və hələ də yeniləri yaranmaqdadır. Kompyuter yönümlü dil öyrənmə kompyuterdən istifadə etməni və nəticədə öz dil biliklərini inkişaf etdirməni əhatə edir. [11, səh 30]

Kompyuterlə dil öyrənmə ilk dəfə ABŞ-da 1950-ci illərdə başlamışdır. Bu ilk olaraq ali təhsilin ilkin pilləsinə tətbiq edilmişdir, və kiçik həcmli layihələr şəklində həyata keçirilirdi.

Bu layihələrin ilk nümunələri Yeni Zelandiyada 1971-ci ildə Collet tərəfindən, 1976-cı ildə fransız alimi tərəfindən, 1970-ci ildə kompyuter proqramçısı Rex Last və Qraham Devis tərəfindən, 1972-ci ildə Şimali Amerikada Riçard Atkinson və Patriek Suppes tərəfindən həyata keçirilib.

İyirminci əsrin ikinci yarısında təhsil texnologiyaları dünyanın ən çox inkişaf etmiş sahəsi idi. Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə 1950-ci illərdən bəri istifadə olunan texnologiyalar gündən-günə daha da inkişaf edir və təkmilləşirdi. İyirminci əsrin sonlarında artıq kompyuterlərə əsaslanan dil öyrənmə internetin kəşfindən sonra daha yeni bir mənə kəsb etməyə başladı. Texnologiya ilə dil öyrənmənin formasını dəyişdi və ya yenilədi. Dil öyrənənlər artıq dünyanın müxtəlif yerləri ilə internet vasitəsilə əlaqə saxlayaraq, yerli dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətdə öyrənirlər.

Kompyuter sadəcə bir cihazdır, o, informasiyanı özündə saxlayır, emal edir və ya ötürür. Kompyuter bütün dünyada insanlar tərəfindən ya tədqiqat üçün, ya da işləmə, əyləncə, və s vasitələr üçün istifadə olunur. Kompyuter insan tərəfindən yaradılmış bir cihazdır və insan tərəfindən verilən təlimatları yerinə yetirmək üçün proqramlaşdırılmışdır. Beləliklə də qeyd edə bilərik ki, kompyuterin tədrisdə rolu

sadəcə tədris vasitəsi olmaqdır. Onun tədrisdə necə effekt verməsi isə onu istifadə edən tələbə və ya müəllimdən asılıdır.

Kompyuter istifadəçilərinə məlumdur ki, internet olmadan təkbaşına kompyuter məhdud imkanlara malikdir yəni, bir çox fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün kifayət etmir. Belə ki, tədqiqat aparmaq və ya bir çox fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün internetin olması vacib şərtidir. Dil tədrisində də kompyuterin rolu son 30 ildə daha da inkişaf etmişdir. Əvvəllər kompyuterdən dil tədrisində istifadə sadə mətnlərlə məhdudlaşır. Sadə simulyativ çalışmalar, boşluq doldurma və çox seçimli tapşırıqlar daha sonra genişlənməyə başladı. İndi texnoloji və pedaqoji inkişaf internet texnologiyasından dil öyrənmə prosesində tam istifadə etməyə imkan verən multimedia programları vasitəsilə dili məşq etdirmək üçün zəngin baza kimi istifadə olunurlar. Kompyuter texnologiyaları artıq dil öyrənmə və öyrətmə vasitəsi kimi inkişaf edərək öz yerini tapmaqdadır.

“ Internet for English teaching “ kitabının müəllifləri olan Shetzer, Varschauer, Meloni ingilis dilinin tədrisində internetdən istifadə etməyin 5 əsas səbəbini qeyd etmişlər:

- 1)Orijinallıq – dil öyrənmə orijinal və mənalı kontekstdə baş verdikdə daha səmərəli olur və daha çox fayda verir . İnternet isə dil öyrənməni orijinal edən ucuz bir metoddur. Tələbələr internet vasitəsilə onları maraqlandıran hər bir mövzuda çoxlu sayda orijinal materiallara sürətlə, 24 saat giriş imkanı əldə edir və onlar burada real ünsiyyət qurur və nəşr imkanlarına giriş əldə edirlər.
- 2)Savadlılıq- internetdə yazmaq, oxumaq, ünsiyyət qurmaq, tədqiqat aparmaq və nəşr etmək 21–ci əsrdə tələb olunan savadlılığın yeni vacib formalarındandır. Siz ingilis dili və texnikanı vəhdətdə sinifdə tətbiq etməklə öz tələbələrinizin akademik və iş sahəsində bir çox bacarıqlara yiyələnmələrinə kömək etmiş olacaqsınız.
- 3)Qarşılıqlı əlaqə- bu dil öyrənmədə və mənimsəmədə başlıca şərtlərdən biridir. Yeni kurikulumda əsasən də dil öyrənmədə interaktiv təlim prinsipi başlıca rol oynayır. İnternet vasitəsilə tələbələr 24 saat ərzində dünyanın hər yerində olan yerli və ya yerli olmayan dil daşıyıcıları ilə qarşılıqlı əlaqədə olmaq imkanına malikdirlər.

4)Canlılıq- çox vaxt tələbələr ingilis dili dərslərində yeni qrammatik qaydaları və kontekstdən kənar lüğəti əzbərləyərək öyrənirlər. Bu cür tədris adi və ya monoton hesab oluna bilər. İnternet isə tədrisə canlılıq gətirir və tələbələrin real həyatdakı ehtiyaclarına uyğun gələn ünsiyyət qurduğuna görə internet tələbələri motivasiya edir.

5)Müstəqillik-internet müəllim və tələbələrə müstəqil tədqiqatçılara çevrilmək imkanı verir. Müəllimlər və tələbələr istədiklərini istədikləri vaxt tapa bilərlər. İnternet bacarığı olan müəllimlər və tələbələr gələcəkdə multimedia yaradıcılarına çevrilə bilərlər. Hal-hazırda kompyuterdən istifadə etməklə dil öyrənmə çoxalıb və onun ikinci dil öyrənən tələbələr üçün bir çox faydaları vardır. Kompyuterlə dil öyrənmə tələbələrə aşağıdakı imkanları verir: [49]

- Kompyuter tələbələrə hər zaman hər yerdə dil öyrənməyə imkan verir.
- Kompyuterlə dil öyrənmə ikinci dilin öyrənilməsində böyük stimula ola bilər.
- Kompyuterlər müəllimlər və tələbələr arasında qarşılıqlı əlaqəni gücləndirə bilər.
- Bir çox müxtəlif materiallarla kompyuter dil tədrisinə kömək edə bilər.

Kompyuterlə dil öyrənmə nə qədər faydalı olsa da, onun hələ də bir çox məhdudiyyətləri vardır. Dil tədrisində kompyuterlə dil öyrənmənin də bir çox maneələri var. Əsas problemlərdən biri isə maliyyə məsələsidir. Texnoloji maneələrə bağlı olan məsələlər zamanı kompyuterlər bu məsələlərin öhdəsindən gələ bilmir. Təhsildə kompyuterdən istifadə edə bilmək üçün həm müəllimlərin, həm də tələbələrin təlimə ehtiyacı vardır. [41]

Biz texnologiyalar dövründə yaşayırıq, əsrimiz kompyuter əsridir. Müəllimlərdə daxil olmaqla hamının texnoloji cəhətdən bacarıqlı və savadlı olması vacib məsələdir. Müəllimlər kompyuterdən istifadə edərək öz tələbələrinə materiallar yarada bilərlər. Bəzən internet haqqında danışan insanların işlətdikləri jarqonlar bəziləri üçün həyəcana səbəb ola bilər. Məsələn: internet başqa sözlə net, kibernet, kibernet qovşağı, onlayn birliklər, elektron kitabxana və s. kimi ifadələr. Bütün bu ifadələr interneti təsvir edir. İnternet çapın ixtirasından sonra kommunikasiya vasitələrində ən

əhəmiyyətli inkişaf kimi tanınmış və hətta sivilizasiyanın sonu kimi ittiham olunmuşdur. [43]

İnternet necə yaranmışdır, sualına qısaca cavab versək deyə bilərik ki, ilk dəfə ABŞ-da ARPA net adı ilə yaranmışdır. İlk olaraq kompyuter informasiyanı bölüşmək üçün digər kompyuterlərlə əlaqələndirilmiş bir çox kompyuter şəbəkəyə əlavə edilib və insanlar uzaqdan net vasitəsilə sadə mesajlar göndərməyə başladılar. [43] .

İnternetin sistemə qoşulması üçün normal telefon xəttinə, kompyuterə və internet provayderində hesaba ehtiyac vardır. Bundan sonra internetin sonsuz imkanlarından faydalanmaq olar.

İlk dəfə ABŞ-da yaranması ilə bağlı olaraq məhz internetin dili də İngilis dilidir. Təbii ki, bu da ingilis dilinin tədrisində müstəsna rol oynayır. Burada ingilis dilinin tədrisini üçün istifadə ediləcək çoxlu sayda internet səhifələri, proqramlar, tətbiq etmələr və ya tapşırıqlar vardır. Lakin onların içərisindən ən faydalı, maraqlı və inkişaf etdirici olanını seçib tətbiq etmək lazımdır.

Artıq biz qəbul edirik ki, müasir vasitələrin çoxu kimi netində primitiv başlanğıcı olmuşdur. Hal–hazırda mövcud olan mətn əsaslı internet vasitələrinin əksəriyyəti primitiv kompyuter texnologiyası əsrinin qalıqlarıdır.

- E-poçt: Bu elektron poçt xidmətidir. Bu xidmət o qədər sürətlidir ki, bir gün ərzində bir neçə dəfə mesaj göndərib həm də cavab almaq mümkündür. Bu dünyanın hər yerində mesaj göndərmənin və kommunikasiyanın ən etibarlı və sərfəli formasıdır. Həmçinin e-poçtları vasitəsilə böyük həcmli sənədləri də birləşdirmək olar, həmçinin e-poçtu vasitəsilə geniş faylları, qovluqları, multimedia vasitələrini, video və səsli sənədləri də birləşdirmək olar. Bəzi e-poçt proqramlarının səsli mesaj xidmətləri də var, bu yolla göndərdiyiniz mesajları dinləmək mümkündür.
- E-poçt ünvanları: Bunlar hər biri izlənilən, müzakirə qrupu şəklində olan müəyyən mövzu ətrafında e-poçt mesajlarının avtomatik mübadiləsidir. Onlar müzakirə ünvanları adlandırılır.
- Marağ dairəsi üzrə qruplar: Marağ dairəsi üzrə qruplar minlərlə mövzular üzrə

müzakirə aparan qrupların dünyanın hər yerində olan şəbəkəsidir. Müşahidə edilmədiyindən və idarə olunmadığından maraqlanan hər kəs üçün oxuna bilən və açıq hesab olunur. Onlar debat sahələridir və bir neçəsində təhsil üzrə mövzulardır. Bu cür proqramlar hər kəs üçün real zamanda eyni vaxtda ünsiyyət qurmaq üçün imkanlar yaradır. Çat proqramında yazdığınız hər şey digərləri tərəfindən görülür. Beləliklə, dünyanın hər yerində sizinlə eyni maraq və fikirlərə sahib insanlarla çatlaşa bilir və hətta vertual birlikdə ailə və dostlarınızla görüş təyin edə bilərsiniz.

- MOO: Bu internetdə görüş yeridir. Bura macəra oyunlarından və simulyasiyalardan ibarət olan çox istifadəçili mühitdir. Bu proqram təminatı həm əyləncə, həm də ciddi təhsil məqsədləri üçün istifadə edilir. Onların bəzilərinin dünyanın hər yerində olan ingilis dilini öyrənən tələbələr üçün qarşılıqlı əlaqə yaratmaq məqsədi ilə xüsusi zonaları vardır. [43, səh 3-4] İnternetin multimedia istifadəsi müasir kompyuterlər və proqramların daha sürətliyini tələb edir. Hər kəsin bu tətbiq etmələrə girişi vardır. Lakin onlar son illərdə daha da inkişaf edərək yenilənmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:
- Videokonfrans: Bu internet vasitəsilə canlı əlaqə və ünsiyyəti təmin edir. Video və telefon tətbiq etmələrində eyni şəhərdə və ya dünyanın başqa- başqa yerlərində olmağınızdan asılı olmayaraq zəngin qiyməti eynidir. Bundan istifadə etmək üçün sürətli internet, sabit bağlantı, xüsusi proqram təminatı, kamera, mikrofon və səs ötürücü lazımdır. Müəllimlər, xüsusilədə dil öyrədən müəllimlər həmçinin əksər tələbələr bu proqramdan son illər daha çox istifadə edirlər.
- Qlobal şəbəkə: Bu klikləyə bilən əlaqələr sistemi olan hiper mətnlər, multimedia ehtiyatı və kommunikasiya vasitəsidir. Əgər siz işarələnmiş şəklin üzərində klikləsəniz sürətli bir şəkildə həmin zonaya daxil olursunuz və güman ki, bu sənədin növbəti səhifəsidir. Linklər həmçinin əlavələri və əlaqələri görmək üçün video və audio faylları kompyutera yükləmək üçün istifadə olunur. Bu səhifə 1990-cı ildən sonra daha da məşhurlaşdı və həqiqi

güclü qüvvəyə çevrildi. Siz bu veb brauzer vasitəsilə video konfranslar təşkil edə bilərsiniz. [43, səh 4-5]

Gün ərzində milyonlarla insanın internetdən istifadə etdiyi söylənir. Lakin bunu ölçmək və dəqiqliklə söyləmək çox çətin məsələdir. Əgər belədirsə o zaman müəllimlərin də internetdən istifadə edib etməməsi sual altındadır və əgər istifadə edirlərsə ən çox hansı internet səhifələrinə müraciət etmələri də maraq doğurur.

Lakin müəllimlərin bloqlarda, e-poçt ünvanlarında, müzakirə qruplarındakı yazılarına və konfranslardakı çıxışlarına nəzər saldıqda onların internetin bir çox üstünlüklərindən faydalandıqlarını deyə bilərik. Artıq müəllimlər bir çox kitabları əldə etmək üçün kitab mağazalarına və ya kitabxanalara deyil internetə üz tuturlar və asanlıqla əldə edirlər. Öz sahələri ilə bağlı hər hansısa bir məqaləni oxumaq istədikdə isə onlayn jurnallardan istifadə edirlər.

Artıq bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də orta və ali məktəblər kompyuterləşmiş sistemlə dərs keçirlər. Bu səbəbdən də hər bir müəllimin kompyuter bacarıqlarının olması vacibdir. Müəllimlər öz dərslərini İKT vasitəsilə keçmək üçün müəyyən təlimlərə, konfranslara qoşulur, bloqlarda, müzakirə qruplarında iştirak edir və çalışırlar ki, öz idea və metodlarını İKT ilə birləşdirərək tədrisin keyfiyyətini artırınsınlar.

Baxmayaraq ki, internet siniflərə canlılıq gətirməkdə köməkçi vasitədir, ondan necə uğurla istifadə edilməsi də əsas məsələdir. Şəbəkəsiz kompyuter tələbələrə öyrənməkdə əhəmiyyətli dərəcədə kömək edə bilmir. Mexanizim nə qədər mürəkkəb olsa da onu sadələşdirmək vacibdir. Beləliklə, internetə tələbələrin problemlərinin çevik həlli kimi baxmalıyıq. Yeni və daimi inkişaf sizin qarşılaşdığınız çoxlu problemlərin qarşısını ala bilər.

1.2 Müasir texnologiyalar vasitəsilə ingilis dilinin ünsiyyət dili kimi inkişafı.

Müasir dövrümüzdə ingilis dili siyasi danışıqlar və biznes dilinə çevrilib. Əsas elmi və tibbi araşdırmalar da ingilis dilində aparılır. Beynəlxalq razılaşmalara əsasən təyyarələrdə işləyən bələdçilər ingilis dilini bilməlidirlər. Cənubi Amerika və Avropa məktəblərində ən çox tədris olunan dil ingilis dilidir. Filippində və Yaponiyada

uşaqlar ingilis dilini ən kiçik yaşlarından öyrənməyə başlayırlar. İngilis dili Britaniya, Kanada, Birləşmiş Ştatlar, Avstraliya və Cənubi Afrika daxil olmaqla 75-dən çox ölkənin rəsmi dövlət dilidir. Müxtəlif dillərin danışıldığı ölkələrdə insanların bir-birləri ilə ünsiyyətini təmin etmək üçün çox vaxt ingilis dili rəsmi dövlət dili kimi çıxış edir. Hindistan buna misal ola bilər. İngilis dili 24 müxtəlif dilin, hər birində bir milyondan artıq insanın danışdığı bu ölkələrdə hamı üçün ümumi dildir. Artıq Azərbaycan da dünyaya inteqrasiya edən, inkişaf etməkdə olan, dünyanın bir çox ölkələri ilə müxtəlif sahələrdə, eləcə də təhsil sahəsində əlaqələr yaradan bir ölkədir. Ölkəmizdə bu sahələrdə bir çox islahatlar aparılır, dərsliklər hazırlanır, dərs planları təşkil olunur. Ölkəmizdə tədris artıq kompyuterləşməyə başlayır. Buna görə də ölkəmizdə ingilis dilinin ünsiyyət dili kimi öyrənilməsi və öyrədilməsi təhsil sahəsində əsas prioritet məsələlərdəndir. [25]

Kompyuterlə təşkil olunan dil təliminin 3 mərhələsi var. Birinci mərhələ 1970-1980-ci illəri əhatə edən struktur kompyuterlə dil öyrənmə adlanır. Kompyuterlə dil tədrisinin bu mərhələsində əsas aparıcı metodlar qrammatik–tərcümə metodu və audio-lingual metodlar olmuşdur. Bu zaman kompyuterlərdən istifadənin əsas didaktik məqsədi dilin strukturunu öyrətmək və bu yolla tapşırıqları düzgün yerinə yetirmək idi, dərsin məqsədi isə dilin son dərəcə düzgünlüyünü və dəqiqliyini təmin etməkdən ibarət idi. İkinci mərhələ 1980-1990-cı illəri əhatə edən kompyuterlə kommunikativ dil öyrənmə adlanır. Bu mərhələdə kompyuterlə dil öyrənmədə əsas metod kommunikativ dil təlimi idi. Bu da dilin dərsdə məntiqi şəkildə öyrənilməsini tələb edirdi. Bu mərhələdə kompyuterlərdə olan kommunikativ fəaliyyətlərdən istifadə olunur və əsas məqsəd dərsdə axıcılığı əldə etməkdən ibarət idi. Üçüncü mərhələ isə interaktiv kompyuterlə dil öyrənmə adlandırılır və bu mərhələ 21-ci əsrə əhatə edir. Kompyuterlə dil öyrənmənin bu mərhələsi üçün ingilis dilinin tipik modeli dilin xüsusi məqsədlərlə və akademik məqsədlə öyrənilməsinə əsaslanan dil tədrisidir. Bu modeldə dil öyrənmədə sosio-koqnitiv baxış ön plana çəkilir. Texnologiya ilə dil öyrənmənin əsas prinsipi autentik diskursun qurulmasıdır. Bu sahədə texnologiyalar çox sayılı multimedia və informasiya ilə doludur. [27, səh 64]

Kompyuterlə dil öyrənmə kompyuterlərin dil kursunun bir hissəsi kimi təsvir etmək üçün müəllimlər və tələbələr tərəfindən istifadə olunur. [26] Koebki bildirmişdir ki, kompyuterlə dil öyrənmə dərslər proqramlarına uyğunlaşdırıla bilər. [26, səh 46] Bundan əlavə qeyd edə bilərik ki, kompyuterlə dil öyrənmənin əsas məqsədi müstəqil tələbə üslubuna xidmət etməkdir.

Freemanın qeyd etdiyi kimi, kompyuterlə dil öyrənmə prosesində tələbə bütün vəzifələri özü icra edir, o, kompyuterlə və proqramla fərdi şəkildə işləyir, ona verilən fəaliyyətləri və testləri edir, kompyuterlə dil öyrənmə mühiti yaradır və özü də müəllim vəzifəsini yerinə yetirir. (33,səh 86) . Chapelle kompyuterlə dil öyrənmə proqramları üçün belə bir məntiq irəli sürür ki, tələbələrə istiqamətləndirməyin ən əsas yollarından biri də kompyuterlə dil öyrənmə proqramlarını hazırlayıb, materialları tərtib etməkdir. [14, səh 41]

Tələbələr öz qrammatik biliklərini artırmaq üçün qrammatik cəhətdən hazırlanmış proqramlardan istifadə edə bilərlər. Bu yolla onlar həm öz biliklərini test edə, həm düzgünlüyünü yoxlaya, həm də öz qrammatik biliklərini artırmağa bilərlər. Lakin sual olunur, bu tələbələrə dili kommunikasiya vasitəsi kimi öyrənməyə kömək olurmu? Freeman ənənəvi üsulla, yeni qrammatik–tərcümə üsulu ilə dərslər keçilən siniflərdə mənalı kommunikasiyanın vacibliyini vurğulayır. Ənənəvi kompyuterlə dil öyrədilən siniflərdə də kompyuter sadəcə bir idarəçi rolunu oynayır və mənanı kəşf etmək üçün tələbələrə çox az imkanlar verilir. Freeman qeyd edir ki, hər bir qrammatik çalışmalar bir-birinin ardınca eyni təcrübədən götürülmüşdür. Bu cür çalışmalar sadəcə ingilis dilinin düzgünlüyünü öyrətmək üçün yaradılmışdır, lakin tələbələr düzgün formaları yeni formalara ehtiyac duyduqları zaman real situasiyalarda mənimsəyirlər.[32]

Dərslərdə və ya kompyuterlərdə tələbələrə təqdim edilən tapşırıqlar məna və kommunikasiya baxımından bir o qədər də yararlı deyil çünki fərdi kompyuter arxasında qulağına qulaqcıq keçirtmiş tələbələr çalışmalarını həll etməklə məşğul olurlar və onlar real ünsiyyətdən kənar qalır. Bəs belə olarsa onlar kommunikasiyanı necə öyrənəcəklər? Bu cür proqramlar müəllimlərə də yaramırdı çünki onlar dili tədris edəndən daha çox texniklərə çevrilirlər. Yəni ya sinifdə gəzişərək onlara

nəzarət edir, yada kompyuter arxasına keçərək öz e-maillərinə gələn ismarıqlara baxırdılar.

Lakin artıq kompyuterlə dil öyrənmə sadəcə qrammatik çalışmaları etməklə kifayətlənmir. Əlbəttə 20 il əvvəl bu belə olsa da indi bir çox texnologiyaların inkişaf etməsi bu sahədə dəyişikliklərə səbəb oldu. Artıq kompyuterlə dil öyrənmə işarələ və kiliklə çalışmalarının hüdudlarını aşdı. Lakin bu o demək deyil ki, bu cür çalışmalar yararlıdır və ya vaxtı ötmüşdür. Əksinə, indi ən çox məşhur olan səhifələrdən biri də Hot potaties və Quia-dir. Bu internet səhifələri bu cür çalışmalarla doludur və bu cür proqramların çox olması müəllimləri onlardan daha da effektiv şəkildə yararlanmğa kömək edir.

Levy (1988) öz fikirlərini kompyuterlə dil öyrənmədə bu cür izah etmişdir ki, kompyuterlə dil öyrənmə öyrənmə prosesinin aktiv bir formasıdır və öyrənmə prosesinə kömək edən daxili bir vasitə kimi başa düşülməlidir. Bu fikirlə razılaşan Healey də bildirir ki, texnologiya təkbəşinə tələbəni böyük bir kitabxananın ortasına atmaqdan başqa bir şey deyildir. [31, səh136]

Krajka bu fikirləri təsdiqləyərək bildirir ki , təlimatı daha effektiv izah etmək üçün metod vasitədən daha vacib faktordur. [28, s əh 112]

Tələbələr indi kompyuterlərdə yalnız qrammatik tapşırıqlar etməkdənsə, ondan ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə edərək dil bacarıqlarını inkişaf etdirməyi daha üstün tuturlar. Dil öyrənmədə kommunikasiyanın əsas vasitə olması hələ də bir çox mübahisələr doğurur. Lemkeyə istinad etsək deyə bilərik ki, əsas məsələ texnologiyayı texnologiya xatirinə, tapşırığı da tapşırıq xatirinə etmək demək deyil, əsas məsələ fikri kommunikativ məqsədə yönəldərək onu müxtəlif yollarla istifadə edə bilməkdir. [30, səh 111]

Koebke bildirir “ Ünsiyyət əməkdaşlıq gətirir” və o, qeyd edir ki, kompyuter dil öyrənmədə vertual aləmlə reallığı birləşdirir və əməkdaşlıq quraraq öyrənməni mümkün edir.[26, səh 56] Debski və Levy də bu fikirləri təsdiqləyərək bildirirlər ki, texnologiya müəllimlərə tələbənin bacarıq, düşüncə və motivasiyanın mərkəzində olduğu humanist pedaqogikanı yerinə yetirməkdə köməklik göstərir. [19, səh 8]. Bu

əsasən dili real situasiyada məntiqi düşünərək və kommunikasiya quraraq öyrənməkdir. Bu vasitə təcrid olunmuş ifadələri əzbərləməklə öyrənilən ənənəvi kompyuterlə dil öyrənmədən radikal olaraq uzaqlaşma hesab olunurdu və müəllimin öz təxəyyülündə yaratdığı situasiyalardan fərqlənirdi. Kompyuterlərdə təşkil olunan kommunikatív fəaliyyətlər tələbələrə hər bir kommunikatív fəaliyyətə xas olan məqsəd, əks əlaqə, auditoriya, dil seçimi və informasiya boşluğu ilə təmin edir. [23, səh 200] Orijinal fəaliyyətlərə nümunə kimi tələbələrin öz vebbloqlarında bir-birlərinə etdikləri faydalı şərhlər və ya özləri üçün tərtib etdikləri lüğəti hamının istifadə edə bilməsi üçün onlayn dərc etmələri göstərilə bilər.

Kompyuterlə dil öyrənmə əsasən 3 aspektdə reallaşır; 1)Sinxronluq, 2)Davamlılıq, 3) Anonimlik (vikipediya) .

1. Sinxronluğa real vaxtda ünsiyyət qurma bacarığı daxildir ki, burada tələbələr çat qruplarında iştirak edir və ya veb kamera, mikrofon və qulaqcıqlardan istifadə edərək videokonfranslarda iştirak edirlər.
2. Davamlılıq isə qarşılıqlı əlaqənin yaranmasının nə qədər müddətdə mövcud olduğunu bildirir. Məsələn proqram təminatında saxlanılmayan çat söhbətin sonunda yoxa çıxır, amma müzakirə daha uzun müddətli qalır.
3. Anonimlik adından da göründüyü kimi ünsiyyət quran şəxslərin kiber kosmosda yeni ad və ya rol götürməsi ilə öz kimliklərini gizlədib gizlətməməsini bildirir.

Kompyuterə əsaslanan ünsiyyət tələbələrin texnologiyadan istifadə edərək necə ünsiyyət qurmasını öyrənən bir dil öyrənmə sahəsidir. Bu vasitə ünsiyyət dilinin kommunikatív təbiətinə görə bütöv dil fəlsəfəsi ilə tamamilə uyğunlaşır. Müəllimlər indi tələbələr arasında ünsiyyət yaratmayan və kommunikasiya tələb etməyən ənənəvi fəaliyyətlərdənsə, ünsiyyətə əsaslanan, orijinal, məntiqi və mənalı kommunikasiya yaradan və motivasiya edici tələbə yönümlü kompyuter vasitəsilə fəaliyyətlər təşkil etsələr daha uğurlu olurlar. Çünki bildirir ki, elektron ünsiyyət həm yazılı, həm də şifahi təşkil olunan diskurslardan linqivistik cəhətdən fərqlənir [15] və bu fərqlər pedaqoji üstünlük əldə etmək baxımından dərinlən öyrənilə bilər. [16, səh 52]

Həqiqətən də tələbələr kompyuterlə dil öyrənmə zamanı çatlaşırlar və bu yolla onlar həm də yazırlar, demək ki, bu da yeni öyrənməni və dil sinifini qiymətləndirmənin yeni formalarını təqdim edir. Kompyuterlə yaranan ünsiyyət hər kəs üçün sinifə yeni nəşə gətirmək imkanı verir və buna görə də kompyuterə əsaslanan kommunikativ fəaliyyətlər daha tələbə yönümlü ola bilər. Bu utancaq tələbələrə öz fikirlərini onlayn şəkildə çatdırmaq imkanı verir və qeyri-sinxron şəkildə istifadə edildikdə isə tələbələrin ünsiyyət qurmaq vaxtını artırır. Bu fikirlər Leavy tərəfindən belə ifadə olunur; Kompyuterə əsaslanan ünsiyyət güclü dil öyrənmə vasitəsi ola bilər. Bu tələbələrə ənənəvi zaman kəsiyində (qeyri – sinxron olduqda) və məhdudiyyətlərdən kənar qarşılıqlı ünsiyyət qurmağa imkan verir. Qeyri-sinxrona nisbətən sinxron ünsiyyət tələbələrə öz sürətlərini təyin etmək, dərk etmək üçün vaxt, öyrəndiklərini əks etdirmək və layihələr yaratmaq imkanı, öyrəndikləri faktları yoxlamaq, ikinci dil öyrənərkən təbii dil daşıyıcılarını analiz etmək və təqlid etmək imkanı verir. [29, səh 292]

İoannou Georgioun da bildirir ki, kompyuterlərə əsaslanan ünsiyyət həmçinin orijinallığa da xidmət edir. O, qeyd edir ki, kompyuterlərə əsaslanan kommunikativ fəaliyyətlərdə istifadə olunan dil orijinaldır və ünsiyyətin özü də orijinaldır, İoannou Georgioun həmçinin onu da bildirir ki, kompyuterlə təşkil olunan ünsiyyət tələbələrdə motivasiya yaradır və onlarda dil öyrənməyə müsbət münasibət olur. Bu tələbələrin həyata keçirdiyi əlavə fəaliyyət kimi yox, dil proqramının tərkib hissəsi kimi təşkil olunarsa xüsusilə daha çox effekt verir. [23, səh 200]

Kompyuterə əsaslanan ünsiyyət müəllimlərə tələbələrinin öyrənmə ehtiyacları ilə daha çox tanış olmağa kömək olur. Qardner (1993) bildirir ki, bütün fərdlər ünsiyyətin ən azı yeddi növünə malikdirlər və bu mədəni intellektual kompetensiyalar arasındakı qarşılıqlı əlaqə insanın cəmiyyətdəki xidmətini əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırır. Kompyuterlə dil öyrənmə kompyuterə əsaslanan təlimat və kompyuterə əsaslanan ünsiyyət öyrənmənin sərhədlərini və metodlarını inkişaf etdirməyi öhdəsinə götürür. (Qardner 1993). Biz nümunə olaraq onu da deyə bilərik ki, linqivistik biliyi daha çox olan tələbələr onlayn mətnləri oxuyaraq öyrənə bilirlər, məntiq yürüdərək

öyrənənlər isə interaktiv tapşırıqları həll edərək öyrənə bilərlər, vizual və auditor tələbələr də mətnlə multimedianın birləşdirilə bilən texnologiyasından istifadə edərək daha çox öyrənə bilərlər. Sosial tələbələr isə çat otaqlarında, onlayn forumlarda iştirak edərək kommunikativ qarşılıqlı əlaqədən faydalana bilərlər.

Müəllim tələbə modeli hər zaman və hamıya uyğun gələn əsas öyrənmə modelidir çünki texnologiya hər zaman mövcud olmayacaqdır. “Veb istifadəçilərini yalnız texnologiya birləşdirmir.” Və “ Heç kimin fikrindən ikinci dil və ya xarici dil öyrənərkən müəllimlərdən imtina etmək keçmir.” [12, səh 217] Hər fəaliyyət və hər tələbə qrupu üçün düzgün vasitələri seçmək və təcrübədən keçirtmək lazımdır. [43] Buell bu barədə hamıya uyğun gələn bir quruluş təqdim edir. “Tələbələrə biliyin qurulmasında, real kontekstlərdə, sosiallaşmaqda təcrübə etmək imkanı verin.” [12, səh 217) .

Tarixdən hamımıza bəlli olduğu kimi, insanlarda dilin yaranması insan şüurunun ən böyük inqilabı sayılır. Qədim insanlar bir-biriləri ilə ünsiyyət qurmaq üçün qırıq-qırıq səslər çıxardır və bu yolla bir-birlərini məlumatlandırırırdılar. Daha sonralar yazının kəşfi insanlar arasında ünsiyyəti daha uzunömürlü və əlçatan etdi. Belə ki, insanlar məktublar vasitəsilə uzaq məsafələrlə ünsiyyət saxlaya bildilər və yazılı abidələr vasitəsilə öz biliklərini gələcək nəsillərə ötürə bildilər. 500 il əvvəl isə çapın ixtira olunması bu sahədə daha bir irəliləyiş oldu. Telefonun kəşf olunması ilə ünsiyyətin sürəti artdı. İndi isə biz texnologiyalar dövründə yaşayırıq və bildiyimiz kimi hal-hazırda ünsiyyətin sürəti və imkanları inanılmaz dərəcədə yüksəkdir.

Yaşadığımız bu əsrdə demək olar ki, internet bütün sahələri öz əlinə almışdır və demək düzgün olar ki, bütün sahələrdə internetdən geniş istifadə olunur. İnternetdə reklam, marketing və alış-veriş geniş sürətlə yayılıb. Müəllim və tələbələr istədikləri vaxt, istədikləri kitabları internetdən tapa bilərlər. Bir sözlə desək internetdə hər şey bir barmaq ucu qədər yaxın və asandır. Hal-hazırda dünyanın bir çox yerlərində ali və orta məktəblər tamamilə internetləşmişdir və tədris də internetə əsaslanaraq təşkil olunur. Müəllim və tələbələr internet vasitəsilə bir-birləri ilə ünsiyyət qurur və araşdırmalar aparırlar.

Varschauer, Shetzer və Meloni kompyuterə əsaslanan ünsiyyəti aşağıdakı kimi dəyərləndirirlər, “İnternet ünsiyyət və informasiya mübadiləsinin bir çox müxtəlif yollarını təqdim edir.” və “ Kompyuterə əsaslanan ünsiyyət şəbəkəyə qoşulmuş kompyuterdə olan ünsiyyəti bildirir.” Varschauer, Shetzer və Meloni kompyuterlə yaranan ünsiyyəti kompyuterə əsaslanan qeyri-sinxron ünsiyyət adlandırır, kompyuterlə yaranan sinxron ünsiyyət isə hipermətn olaraq təsvir edilir. [49]

- Kompyuterə əsaslanan qeyri-sinxron ünsiyyət gecikdirilmiş formada baş verən kompyuterə əsaslanan ünsiyyəti bildirir. Başqa dillə ifadə etsək deyə bilərik ki, ünsiyyət quran şəxslərin eyni vaxtda kompyuter arxasında olmalarına ehtiyac yoxdur və gələn mesajlar sonrada oxuna bilər. Elektron poçt bu ünsiyyətin ən sadə formasıdır və indi bu sadə dillə e-poçt adlandırılır. Bura əsasən sadə mətnlərin göndərilməsi üçündür, lakin formatlaşmış sənədlərin (vord proqramında yazılmış mətnlər, səsli fayllar, kompyuter proqramları və hətta bütöv videolar daxil olmaqla) birləşdirilərək göndərilməsi və mübadilə edilməsi üçün də istifadə oluna bilər. E-poçtda iki şəxs və ya e-poçt müzakirə qrupları vasitəsilə bir neçə şəxs arasında mübadilə baş verə bilər. Burada az sayda iştirakçıdan tutmuş minlərlə istifadəçi məlumat mübadiləsi edə bilər. Hər iştirakçı bir mesaj göndərməklə bunun hamı tərəfindən oxunmasına nail ola bilər və buda geniş müzakirələrə meydan açır . Bu cür qruplara daxil olmaq üçün həmin qrupların ünvanına abunəçilik mesajları göndərmək lazımdır. Kompyuterə əsaslanan qeyri-sinxron ünsiyyətin bir növü də qlobal şəbəkə vasitəsilə giriş imkanı olan məlumat lövhələridir. Bu veb saytlara girmək üçün abunəçilik tələb olunmur. Yalnız bəzi veb saytlar ilk olaraq sizdən qeydiyyat formasını doldurmağı tələb edə bilərlər. Bu veb saytlardan istifadə edənlər burada həm mesaj yazır, həm də oxuyur. Burada göndərilən məlumatlar (mövzulara bölünərək) əlaqəli formada xronoloji ardıcılıqla siyahılaşdırılır. İnternetdən necə istifadə etməyinizdən asılı olmayaraq dostlarınızla və iş yoldaşlarınızla qurduğunuz ünsiyyət ən məşhur netə əsaslanan fəaliyyət növü olaraq qalır.

- Kompyuterə əsaslanan sinxron və ya real vaxtda baş verən ünsiyyət iştirakçılardan eyni vaxtda kompyuter arxasında əyləşməyi tələb edir. Mesajlar göndərilir və ünsiyyət canlı olaraq telefondakı kimi baş verir. Burada da ünsiyyət qeyri-sinxrona bənzər olaraq həm iki, həm də çoxlu sayda istifadəçilərin arasında ola bilər. Kompyuterə əsaslanan sinxron ünsiyyətin ən bariz nümunəsi çat otaqlarında və müzakirə forumlarında baş verən ünsiyyətdir. Real vaxtda baş verən ünsiyyət qrup müzakirələri ilə əlaqəli vasitə iştirakçıların sadəcə ünsiyyət saxlamadığı, həm də bir otaqdan digərinə getmək və əşyaları yoxlamaq kimi də simulyasiyaları həyata keçirdikləri ümumi proqram təminatıdır. Burada baş verən ünsiyyət yalnız mətnlə məhdudlaşmır, həm də səs və video vasitəsilə ünsiyyət qurmaq olar. Microsoft Net Meeting və CM (see me) kimi konfrans proqramlarından istifadə edərək canlı şəkildə video, audio və mətn vasitəsilə ünsiyyət qurmaq olar. İnternet yalnız ünsiyyət vasitəsi kimi istifadə olunmur, burada həmçinin bir-biriləri ilə əlaqələndirilmiş sənədlər saxlanılır. İnternet səhifələrində on milyonlarla reklam, şəxsi ünvan, məruzə və digər məlumatlar mövcuddur. Bu məlumatların hər biri internet səhifələrində hiper əlaqə vasitəsilə birləşir və hipermətn prinsiplərini yaradır. İnternetdə mausu linkin üzərində vurmaqla siz həmin sahəyə daxil olursunuz. Qlobal şəbəkədə yalnız linklər və mətn tərkibli informasiyalar yox, həmçinin qrafik, audio, video və s. kimi sənədlərdən ibarətdir. Bu sənədlər texniki olaraq hipermedia və hipermətn adlandırılır. Lakin hər iki məhfum bir-birlərinin əvəzində işlədilə bilər. [49, səh 2]

İnternet müəllimlər üçün pulsuz dərc etmə xidməti təklif edir. Hər bir müəllim öz tezis və məqaləsini pulsuz onlayn jurnallarda dərc edə bilər və bu yolla daha geniş oxucu auditoriyasına nail ola bilərlər. Həm də müəllimlər başqa ölkələrdən onların yazısına olan şərhləri oxuya bilərlər.

İnternetdə bütün sənədlər birləşərək genişlənir və bu da hiper əlaqənin hipermətn forması adlanır. Qlobal şəbəkədə həmçinin Hotmail, Yahoo və s. kimi poçt

proqramları sənədləri göndərməyə və qəbul etməyə xidmət edir. ESL Cafe (eslcafe.com) kimi bir çox saytlar sinxron və qeyri–sinxron ünsiyyət üçün formaları əhatə edir. Bunların hansından istifadə etmək isə sizin şəxsi seçiminizdən asılıdır. Siz qlobal şəbəkələrdə iştirak etməklə çox faydalı və maraqlı internet səhifələri və ya proqramları ilə tanış ola bilərsiniz. Yəni hər bir halda qlobal şəbəkədən fayda əldə etmək mümkündür.

Dede Teeler və Peta Gray [43] çox maraqlı bir bənzətmə edərək müəllimlər otağını və qlobal şəbəkənin bir-birlərinə oxşar olduqları fikirlərini irəli sürmüşlər. Belə ki, hər birimizin ali və orta məktəblərdə olan müəllimlər otağından xəbərimiz vardır. Orada adətən içerisi qəzet, jurnal, kitab, lüğət və sairə ləvazimatlarla dolu olan şkaflar vardır və bu materiallar bizim üçün çox faydalıdır. Bu otağa müəllimlər daxil olur və çıxırlar. Müəllimlər burada dərsləri haqqında idealarını, fikirlərini, məsləhətlərini bölüşür, müzakirələr edir və ya sadəcə nahar haqqında danışirlar. İndi isə artıq müəllimlər otağı funksiyasını internet yerinə yetirməkdədir. Kitabxana artıq qlobal şəbəkəyə köçürülüb və müəllimin şəxsi şkaflı onun e-poçt ünvanıdır və ya elanlar lövhəsi isə e-poçt müzakirə qrupudur. Beləliklə də demək olar ki, dünyanın hər yerində bu virtual otaqdan müəllimlər istifadə edirlər.

Dede Teeler və Peta Gray internet vasitəsilə ünsiyyətin bir neçə üsulunu təqdim edir. [43]

- E-poçt müzakirə qruplarında eyni maraq dairəsinə malik olan insanlar qruplar yaradırlar və buvasitə ilə bir-birlərinə mesajlar yollayır və ünsiyyət qururlar. Onların hər biri mesaj göndərdikdə qrupdakı digər üzvlər mesajı alır, oxuyur və istədiklərində cavablandırirlar. Bu qruplara nə qədər çox adam üzv olarsa müzakirə qrupları da bir o qədər çox və müxtəlif olar. Hər bir qrupun müxtəlif müzkirə hədəfləri olur. Bir çox beynəlxalq və regional müəllim birliklərinin üzvlərinin maraqlarını müzakirə etmək, konfrans və kurslar haqqında son məlumatı vermək üçün müzakirə qrupları vardır. Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, burada hər bir mövzuda müzakirə qrupları

var: tətbiqi dilçilik, ikinci dilin mənimsənilməsi, test etmə, xüsusi məqsədlər üçün ingilis dili və s.

- Maraq dairəsi üzrə qruplar isə e-poçtdan fərqli olaraq internetdən açıq şəkildə istifadəyə imkan verən müzakirə forumlarının şəbəkəsidir. Mesajların forması isə müxtəlif olur. Belə ki, bu qruplar mövzu başlıqlarına uyğun olaraq qruplaşır. Bu isə qrupa daxil olmazdan əvvəl eyni mövzu üzrə digərlərinin etdiyi şərhələrə baxmağınızı asanlaşdırır. Bu müzakirə qrupu daima hamı üçün açıqdır. Burada mesajlar telefondakı kimi sonradan oxumaq üçün göndərilən, gecikdirilən mesajlara bənzəyir. Bu texnologiyanın faydalı bir forması olsa da bəzən kiminləsə canlı danışmağa ehtiyac duyursunuz. Buda çat proqramları vasitəsilə mümkündür, bu yolla ünsiyyət isə istifadəçinin yazışma bacarığından asılı olur. Çatda mesajlar çox sürətlə gəlir və bu mühitin öz dili vardır. Lakin bu sizi ruhdan salmamalıdır. Çat internetin ən məşhur formalarından biridir.
- Çat əsasən eyni vaxtda yazışan, öz qruplarına daxil olan digər üzvlərin yazdıqlarını oxuyan və cavablandıran bir qrup insandır. Bu e-poçta bənzəyir, lakin çatlaşarkən onlayn olduğundan daha bahalıdır. Maraq dairəsi üzrə qruplardan fərqli olaraq burada hər çatın xüsusi ad daşıyan kanalı mövcuddur. Siz bu kanallara daxil olmaq üçün iki dəfə kanal adının üzərində klikləməyiniz kifayətdir, bu vasitə ilə siz dərhal çata daxil olacaq və müzakirəyə qoşulacaqsınız. Çata daxil olan digər istifadəçilərin adı isə dərhal sağ tərəfdəki sütunda görünəcəkdir. Maraq dairənizə uyğun bir kanal tapın və digər müəllimlərlə eyni vaxtda çata daxil olun. Bu zaman siz konfrans yaratmış olursunuz.
- MOO (Multy user, object-oriented dimension) çox istifadəçili obyekt əsaslı proqramdır. MOO-nu internetdə xüsusi qrup üçün yaradılmış yer, virtual mühit kimi adlandırmaq olar. Əlbətdə ki, biz onu həm də onlayn birlik kimi də adlandırırıq. Burada illüstrasiyalar yoxdur. MOO-da rast gəldiyimiz obyektlər insan, əşya, yer üçün kompüter proqramı kimi oyunlar ola bilər.

Mətn oxumaqla MOO-ya daxil olmağın fərqi isə burada obyektlə qarşılıqlı əlaqə qura bilməyimizdir. Hətta əyər MOO-da heçkim yoxdursa belə biz sadəcə burada gəzə və obyektlərə baxa bilərik. Əgər burada kimsə olarsa, biz dərhal söhbət edə bilərik və göstəriş verməklə otaqda və ya binada gəzə bilərik. 1996-cı ilin aprelindən bəri NETTEACH-L veb sahifəsində olan insanlar MOO-ze universitetinin MOO bölməsinə baş çəkə bilərlər. SchMOO tələbələr üçün ingilis dilini dost mühitində məşq etməyə imkan verən ingilis dilinin tədrisi yönümlü MOO-dur . Bu müəllimlər üçün də mükəmməl vasitədir və onlar ingilis dilinin tədrisində MOO-nu tətbiq edə bilərlər. MOO NETTEACH ilə birlikdə əməkdaşlıq edərək müəllimlərə faydalı olan müzakirələr hazırlayır. Bu iclasların cədvəli isə onların veb sahifələrində mövcuddur. [43, səh 23]

Varschauer, Meloni və Shetzer də müəllimlər arasında olan ünsiyyətin bir neçə formasını təqdim edirlər. [49]

- E-poçt müəllimlərə çox mühüm qlobal şəbəkə yaradaraq dünyanın hər yerində olan kolleqaları ilə sürətli və uzun başa gələn ünsiyyət qurmağa imkan verir. Dünyanın müxtəlif yerlərində olmasından asılı olmayaraq e-poçt və ya başqa texnologiyaların sürətli inkişafı kolleqalar arasında ünsiyyəti daha asan etmişdir. Bu vasitə ilə əməkdaşların kitabları, jurnal məqalələri, konfrans təqdimatları tamamilə onlayn planlaşdırılır və yazılır. Varschauer, Meloni və Shetzerin “İnternet for English Teaching” kitabı buna ən yaxşı nümunədir. Bu kitab demək olar ki, e-poçt vasitəsilə müzakirə olunan e-poçt mesajlarının mübadiləsindən ibarətdir və burada müzakirə edilmiş və yazılmışdır . Çoxlu suallar, şərhlər, cavablar və fikirlər yazı və vörd sənədləri vasitəsilə e-poçt bəndi şəklində paylaşılmışdır. Müəllim əməkdaşlığının digər bir forması isə e-poçt vasitəsilə həyata keçirilən sinifdaxili layihələrdir. Bu əsasən bir-birindən uzaq məsafədə olan müəllimlər üçündür. E-poçtun gücü e-poçt ünvanları vasitəsilə inkişaf etdirilir. E-poçt müzakirə ünvanları dünyada yüzlərlə hətta minlərlə

insanların bir-birləri ilə ünsiyyət qurmasına imkan verir. Newsletter adlanan e-poçt ünvanı sənəti yaradıcı olan ünvan istifadəçilərinə birtərəfli ünsiyyət imkanı verir. Papyrus news, Edu page və s belə e-poçt ünvanlarındandır.

- E-poçt ünvanının digər növü adətən e-poçt müzakirə ünvanı adlandırılır. Bu növ ünvana daxil olan istifadəçilər ikitərəfli ünsiyyət qura bilirlər. Yəni e-poçt ünvanına abunə olan istifadəçi yalnız mesajı qəbul etmir, həm də mesaj göndərə bilir. Burada əksər ünvanlar arxiv xidmətləri də təklif edirlər. Belə ki, istifadəçilər istədikləri vaxt mərkəzdən arxivləşmiş poçtları götürə bilirlər. Dilçilik, ingilis dilinin tədrisi, ədəbiyyat, xarici dillər, tədris üçün kompyuter texnologiyası daxil olmaqla müxtəlif sahələrdə yüzlərlə ünvan mövcuddur. E-poçt ünvanına daxil olmaqla və orada iştirak etməklə müəllimlər dünyanın hər yerindən olan insanlarla maraq dairələrinə görə dialoqlar təşkil edə bilirlər.

TESL-L 1991-ci ildə yaradılmış e-poçt ünvanlarından biridir və hal-hazırda buranın 20000-dən çox istifadəçisi vardır. Bu ünvan 120-dən çox ölkənin müəllimlərini bir araya gətirir. Buraya abunə olan istifadəçilər ingilis dilinin tədrisinə dair mövzuları buraya göndərə bilirlər. Burada mövzulara bölünmüş geniş arxiv mövcuddur ki, abunəçilər istədikləri vaxt müraciət edə bilirlər. Arxivin tərkibi haqqında məlumat almaq üçün istifadəçi serverə mesaj göndərir və mövzuya dair bir neçə nüsxə onun e-poçt ünvanına göndərilir.

Qlobal şəbəkədə dünyanın hər yerində istər fərdi istərsədə təşkilat sənədləri saxlanılır. Hər bir müəllim istədiyi zaman buradan jurnal məqalələri, konfrans təqdimatları, kitab rəfləri, dərslər planları, sinifdə istifadə üçün materiallar, çap və elektron formada jurnalların siyahısı, ingilis dili müəllimləri üçün səhifələr və digər zəngin mənbələr tapa bilər. Lakin onu da qeyd edək ki, konkret bir mənbəni internetdən axtarmaq bəzən çox vaxt aparan bir proses ola bilər. [49, səh 22]

Hal-hazırda bir çox jurnalların elektron çapına rast gəlmək adi bir hala çevrilib. Belə jurnallara TESL-EJ, The Internet TESL journal, CALL-EJ onlayn nümunə ola bilər. Digər peşəkar jurnal və qəzetlərin bəzi hissəsi onlayn nəşr olunur. Bunlara ESL

magazine, American Language Review, English Teaching Forum nümunədir. Onlayn nəşr olunmayan bir çox jurnallar mündəricat və ya məqalənin bir çox hissəsi veb səhifəyə yerləşdirilir. Belə jurnallara da The Modern Language Journal, The Language Teacher, English Journal, TESOL Quarterly aiddir.

Virtual kitabxanalarda jurnal və qəzetlərin tam mənada məqalələrini və məlumatları saxlayır, istifadəçilər adətən pul ödəyərək bu səhifələrdən istifadə edirlər. Bu yolla məqalələr istənilən telefon nömrəsinə fax vasitəsilə göndərilir.

İngilis dilinin media mənbələrinin əksər hissəsi qlobal şəbəkədə mövcuddur. Şeir və pyes kimi ədəbi materialları Project Gutenberg.com saytıdan əldə etmək olar. Onlayn kitab satışını əsasən Amazon.com və digər saytlar həyata keçirir. İndi bir çox nəşirlər öz qəzet və jurnallarını onlayn dərc edirlər və beləliklə müəllim və tələbələr istədikləri zaman onları əldə edə bilirlər. Bunlara Newspapers Online, The Times, The New York Times, The Washington Post, The Wall Street Journal, Time kimi jurnalları misal göstərmək olar. CNN və BBC Online saytları ingilis dili müəllimləri və tələbələri üçün ən məşhur və faydalı iki xəbər saytıdır. Bu saytlarda müəllimlər üçün xüsusi dərslərin nümunələri vardır. The New York Times Learning Net Work, BBC schools Online, Learning Resources bu kimi saytlardandır. Xəbər veb səhifələrinin nümunəsi İnternet Movie Database haqqında məlumat verilmədən tamamlana bilməz. Bu saytda demək olar ki, hər kino haqqında, heyyyəti, ssenarisi tənqidi rəyləri daxil olmaqla məlumat var. [37]

TESOL müntəzəm olaraq onlayn peşəkar inkişaf seminarı təşkil edir. (www/tesol/org/edprg/olw.html). Bu seminar təxminən 1 ay davam edir və bu müddət ərzində o öyrənənlərə kompyuterlə öyrənmə tapşırıq yönümlü mövzular ətrafında TESOL ekspertlərinin bələdçiliyi ilə dünyanın hər yerindən olan müəllimlərlə intensiv qarşılıqlı əlaqə yaratmaq imkanı verir. Bu seminarlarda əsasən iştirakçılar e-poçt, MOO, çat otaqları və internet lövhələri vasitəsilə əlaqə qururlar. [37]

Müəllimlər və tələbələr qlobal şəbəkədə çoxlu faydalı dil öyrənmə materialları tapa bilirlər. Web of ON-line Dictionaries 160-dan, çox dildə 800-dən çox lüğətin

linkinin icmalındır. Onlayn ingilis dili lüğətlərinə Webster Dictionary və Collins, Students Dictionary Online nümunə ola bilər. İngilis dili sinifləri qlobal şəbəkədən qrammatik analizlər üçün də istifadə edə bilər. Bu Grammer Safari saytı ilə mümkündür. Dave, ESL Cafe ingilis dilini öyrənən müəllim və tələbələr üçün yaradılmışdır və burada müzakirə forumları, çat otaqları və iş mərkəzi, ESL kitabxanası və test topluları vardır. Randalls ESL Cyber Listening Lab qulaq asmaq üçün 100-dən çox söhbət və müzakirəyə qulaq asmaq və dərhal yoxlamaq imkanı verir. English Listening Lounge adi insanların öz həyatlarını müzakirə etməsinə əsaslanan və hər səviyyədə tələbə üçün olan eşidib-anlama materiallarından ibarətdir. Interactive Listenin Comprihension Practice –National Public Radio və Cable, News Network səhifələrindən əldə edilmiş testləri olan orijinal materiallardan ibarətdir.

1970 və 1980-cı illərdə kompyuterin köməyi ilə dilin tədris olunması çox az sayda müəllimin diqqətini cəlb edirdi. Lakin 1990-cı illərdə kompyuterin sürətli inkişafı və internetin məşurlaşması bu sahəyə marağı daha çox artırdı. İlk olaraq ingilis dilini öyrənənlər gündə 24 saat olmaqla yerli dil daşıyıcıları və dünyanın hər yerindən olan başqa tələbələrlə məşq edə bilərlər. Bu gün cəmiyyətdə və sinifdə kompyuter vasitəsilə ünsiyyətin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. [49, səh 31]

Böyük siniflər və kurikulumuna əsaslanan fəaliyyətlərin nəticəsində sinifdə müəllim və tələbə arasındakı ünsiyyətin keyfiyyəti aşağı düşür. Habelə vaxt çatışmazlığı, məşğul cədvəllər və ya sadəcə tələbələrin utancaqlığı dərstdən sonra müəllim və tələbələrin ünsiyyət qurmasına mane olur. E-poçt müəllim və tələbə ünsiyyətində yeni bir kanal açmağa imkan verir. Özləri sual verməkdə tərəddüd edən bir çox tələbələr e-poçtla bunu etməkdə daha çox səmimidirlər. Vaxt keçdikcə siz nə zaman e-poçt vasitəsilə tam cavab verməli, nə zaman sadəcə məlumatlandırılmalı və müzakirəni yeni dərse saxlamalı olduğunuz barədə təcrübə əldə edəcəksiniz. Aşağıda müəllim-tələbə əməkdaşlığının məsləhət edilən növləri verilmişdir. [49, səh 32]

Varschauer, Shetzer və Meloni İKT vasitəsilə müəllim və tələbə ünsiyyətinin aşağıdakı üsullarını təqdim edir. [49]

Məsləhət. E-poçt qeyri-formal məsləhət üçün faydalıdır. Əgər tələbələriniz

sizin onlarla e-poçt vasitəsilə ünsiyyət qurmağı istədiyinizi bilsələr, onların həqiqi ünsiyyət üçün çox yaxşı imkanları olacaq. Tələbələr bəzi suallarla müəllimi narahat edib-etmədikləri barədə tərəddüd içində olurlar və bu suallara cavab almaq üçün e-poçt uyğun, münasib yol hesab edilə bilər. Tələbələr həmçinin görüş təyin etmək, nə üçün dərstdə iştirak etmədiklərini bildirmək, tapşırıqla bağlı məlumat almaq və ya ev tapşırığını yoxlamağa təqdim etmək üçün müəllimlərinə e-poçt göndərirlər. Bəzən bu qeyri-formal məsləhətlərdə tələbələr dil öyrənmə strategiyaları və şəxsi, fərdi və peşəkar inkişaf üçün seçimləri barədə fikir mübadiləsi apara bilərlər. Bəzi hallarda iş saatlarının gərginliyi və ya çox uzaq məsafədə yerləşməyin yaratdığı çətinliyə görə e-poçt vasitəsilə ünsiyyət insanları əlçatan edir. Siz bunu e-poçt, real vaxtda ünsiyyət və ya qlobal şəbəkəyə əsaslanan çat xidmətləri vasitəsilə edə bilərsiniz. Təbii olaraq, bura sinxron ünsiyyət vasitələri də daxildir.

- Dialoq jurnallar. Siz daha sistemli mübadilə vasitəsilə qeyri-formal müəllim-tələbə məsləhətlərinin faydalarını artır bilərsiniz. Bunun ən tanınmış növü müəllim-tələbə dialoq jurnallarıdır. [35] Tələbələr həftəlik jurnal yaradırlar və müəllimlər öz fərdi şərtləri, sualları və cavabları ilə bura qoşulurlar. Kağız üzərində olan dialoq jurnalların faydalarının olmasına baxmayaraq, onlar həm də çətinliklər törədirlər. Çünki onların hamısı adətən eyni gündə toplanılır və müəllimi həmin jurnalı evə aparıb oxumalı və cavablandırılmalı olur. Tələbələr müəllimin həmin jurnalı oxuduğu vaxtda öz yaratdıqları jurnalla əlaqələrini itirirlər. Əksər müəllimlər rahat və xarici təsirlərdən asılı olmadığından elektron dialoq jurnalların kağız üzərində olan jurnallar qədər və onlardan daha çox fayda verdiyinə inanırlar. Tələbələr asanlıqla gündüz və ya gecə öz suallarını göndərə bilərlər və müəllimlərdə özlərinə uyğun olan bir vaxtda onu cavablandırma bilərlər. Yaxşı idarə olunan elektron sistem tələbələrlə çox yüksək səviyyədə əməkdaşlıq qurmağa şərait yaradır. Vang [46] kağız üzərində olan dialoq jurnallarla e-poçt vasitəsilə göndərilən dialoq jurnallardakı diskurs fərqi araşdırmışdır və ikincidə tələbələrin daha böyük mətn yazdığını, daha

çox sual verdiyini və daha çox dil funksiyalarından istifadə etdiyini bildirmişdir.

- Yazılı konfranslar. Yazı təlimatlarının müasir nəzəriyyələri yazının əhəmiyyətini layihələrin yaradılması üçün deyil, bir proses kimi vurğulayır. Yaxşı yazı prosesinə müəllimə hakimdənsə maraqlanan və məlumatlı oxucu rolunu verən planlaşdırmanın çoxlu imkanları, müzakirə, yazının düzəldilməsi daxildir. Bir daha elektron ünsiyyət bu prosesə kömək edə bilər. Siz e-poçt vasitəsilə tələbələr üçün bir mövzu seçib onun ətrafında öz idealarını bölüşmələrini təklif edə bilərsiniz. Siz həmçinin e-poçt vasitəsilə tələbələrin yazılarının qaralamalarını əldə edə, yoxlaya və müzakirə edə bilərsiniz. Xüsusilə sinif həftədə sadəcə bir və iki dəfə görüşürsə, e-poçt vasitəsilə yazılı konfranslar keçirmək daha tez-tez mübadilə etməyə imkan verir və bütün qaralamaların və ünsiyyətlərin yazılı nüsxəsinə sahib olur. Yazılı elektron konfransın üstünlükləri və çatışmazlıqları var. Üzbəüz ünsiyyət cəld və məhsuldar əlaqə qurmağa imkan verir. Elektron ünsiyyətdə bəzi əsas nöqtələrə şərhlər verilir və qalan məsələlər daha sonra analiz edilir.

Beləliklə müəllim və tələbə arasında qarşılıqlı ünsiyyətin məsləhət, dialoq jurnal və yazılı konfrans kimi növləri var. Bu ünsiyyət formaları e-poçt vasitəsilə həyata keçilir. Nəticədə, müəllim və tələbə əməkdaşlığı yüksək səviyyədə həyata keçirilir.

Müəllim tələbə e-poçt mübadiləsinin öhdəsindən gəlməkdə bəzi müəllimlər çətinlik çəkə bilərlər. Ancaq hər bir müəllim bu ünsiyyəti şagirdlər arasına ünsiyyətə çevirərək bu işi müəyyən qədər asanlaşdırmağa bilər. Müəllim və bir tələbə arasındakı ünsiyyət müəllim və bir çox tələbə və ya tələbələrin öz aralarındakı sinifdaxili ünsiyyətə qədər genişləndirilə bilər. Siz sinifdaxili ünsiyyəti bir neçə üsulla idarə edə bilərsiniz. Bu üsullara internet səhifəsinin, e-poçt ünvanının, çat otaqlarının, sinif qəzetlərinin və s. yaradılması aiddir. Bütün bu vasitələr tələbələr arasındakı müzakirə və fikir mübadiləsinə təşkil etmək üçün çox faydalı vasitələrdir.[49,səh 35]

II FƏSİL

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ MÜASİR TEXNOLOGİYALARIN İSTİFADƏ EDİLMƏSİNİN SƏMƏRƏLİ YOLLARI.

2.1. Respublikanın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində internetə əsaslanan fəaliyyətlərdən istifadə edilməsinin vəziyyəti.

21-ci əsrin başlanğıcında Azərbaycan təhsil sisteminin yenidən qurulub modelləşdirilməsi və pedaqoji innovasiyalardan istifadəsi prioritet problemlərdən hesab olunur. Təhsildə, təlim-tərbiyə prosesində texnologiyanın tətbiqi böyük elmi və təcrübi əhəmiyyət kəsb edir. Təsadüfi deyil ki, bu dövr ərzində təhsil sistemində İKT-nin tətbiqi sahəsində müxtəlif layihələr və tədbirlər hazırlanaraq həyata keçirilmişdir. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 2004-cü il 21 avqust tarixli 355 sayılı sərəncamına əsasən “Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramı (2005-2007-ci illər)”nın hazırlanması xüsusi əhəmiyyətə malik olmuşdur. Proqramın həyata keçirilməsi çərçivəsində ölkənin ümumtəhsil məktəblərinin kompyuter avadanlıqları ilə təminatı sahəsində xeyli işlər görülmüş və təhsilin İKT əsasında qurulmasına diqqət artırılaraq İKT-nin tətbiqi ilə interaktiv təlim üsulları işlənib hazırlanmışdır. Bu sahədə əsas istiqamətlər və hədəflər müəyyənləşdirilərək, məktəblərin İKT avadanlığı – kompyuter, noutbuk, interaktiv lövhələr və s. ilə təchizatı uğurla davam etdirilir. Bütün bunlar onu göstərir ki, respublikamızda təhsilin keyfiyyətini artırmaq üçün İKT-nin tətbiqi məsələsi hər zaman diqqət mərkəzindədir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulan müasir təhsil modeli məktəbin pedaqoji heyyyəti qarşısında da yeni tələblər və vəzifələr qoyur. Bunlardan biri də dərslər prosesində internetdən istifadədir. İnternet vasitəsilə şagirdi yaradıcı fəaliyyətə cəlb etmək olar. Müəllimlər internet vasitəsilə dərslər prosesini sadələşdirir, onu dinamik və çevik edir. İnternetlə aparılan dərslər uşaqlar üçün cəlbədiçidir və yadda qalan olur. İnternetdən əldə olunan materiallar dərslərin mövzusunə, məzmununa uyğun olub, şagirdlərin bilik, bacarıq və intellektual səviyyələrini formalaşdırmalıdır. İnternetlə təchiz olunmuş sinif otaqlarının bir fərql

cəhəti var, o da tələbələrin tapşırıq və fəaliyyətlərini tamamlamaq üçün internetdən istifadədir. İnternet otaqlarının təchizi üç mərhələdən ibarətdir.

1. Planlaşdırma – kadrların və tələbələrin fikrini nəzərə almaq, avadanlıq ehtiyaclarını formalaşdırmaq və yer tapmaq, internet access rejiminə qərar vermək, məktəbin bilik ehtiyaclarını başa düşən və kömək edən texniki ekspertlərlə razılığa gəlmək planlaşdırmanın tərkibinə daxildir.
2. Təsis etmə - tələbələrin texnologiyalar ilə tanışlığı, ilkin heyət hazırlıqları, cədvəllərin müəyyənləşdirilməsi, otağın fiziki görünüşü, proqram təminatlarının, testlərin və sınaqların hazırlanması və konfigurasiyası bu mərhələyə daxildir.
3. Xidmət – sonrakı kadr hazırlığı və inkişafı, təchizatın yenilənmə və təkmilləşdirilməsini, xidmət sistemlərini, müəllim və tələbələr arasındakı əlaqəyə əsaslanaraq ilkin qərarların şərh edilməsini təmin edir.

Sınıf otağının internetlə idarə olunmasının aşağıdakı aspektləri var.

1. Müəllim hazırlığı – Müəllimlər dərslərdə interneti tətbiq etmədən əvvəl özləri internet fəaliyyətləri ilə yaxından tanış olub, resurs materiallardan istifadə etməyə çalışmalıdırlar. Araşdırmalar nə qədər çox aparılırsa bir o qədər də asanlıqla tələbələrin etdikləri səhvlərə diqqət yetirib vaxta qənaət etmək mümkündür.
2. Tələbə hazırlığı – Tələbələr internetdən istifadə qaydalarına yiyələnib ondan əminliklə və zəruri formada istifadə etməlidirlər.
3. Vaxt bölgüsü – İnternetlə idarədə zaman anlayışı mühüm rol oynayır. Belə ki, dərslərdə şagirdlərin fəaliyyətinə ayrılmış düzgün vaxt dərslərin istiqamətinə təsir edə bilər.
4. Fəaliyyətlər – Hər hansı bir xarici dili tədris edərkən şagirdlərdə oxu, dinləmə, danışmaq və yazı bacarıqlarını inkişaf etdirmək lazımdır. İnternet bütün bu bacarıqların müvəffəqiyyətli təkmilləşdirilməsi üçün müxtəlif fəaliyyətlər təklif edir. (videolar, oyunlar, şəkillər, müzakirələr).
5. Nəticə - bu mərhələdə tələbələrin dərslərinə necə yiyələndiyi

müəyyənləşdirilir.[5]

İngilis dili ümumtəhsil məktəblərində tədris olunan ən mühüm fənlərdən biridir. Təsadüfi deyil ki, inkişaf etmiş ölkələrin təhsil sistemlərində ingilis dilinin təlim və tədrisinə xüsusi diqqət yetirilir. Çünki günümüzdə bu dilə böyük ehtiyac vardır. İKT-dən istifadə etməklə təhsildə uğurlu nəticəni isə biz dünya təcrübəsinə arxalanaraq və eyni zamanda xalqımızın milli maraq və xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, müasir Azərbaycan təhsil modelini qurmaqla ingilis dilinin tədrisində də təmin edə bilərik.

Bu gün ali təhsil müəssisələrimizdə Avropa və dünya təhsil sistemində inteqrasiya istiqamətində AR təhsil sistemində islahatlar üzrə Dövlət proqramları həyata keçirilir. Strategiya və tədbirlər planına uyğun olaraq pedaqoji təhsilin informatlaşması istiqamətində aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

1. Müəllim hazırlığında İKT-nin, yeni təlim üsulları texnologiyalarının tətbiqi.
2. Pedaqoji ixtisaslar üzrə təhsil alan tələbələrin biliyinin cari və yekun qiymətləndirilməsi üzrə yeni üsulların, texnologiyaların İKT vasitəsilə tətbiqi.
3. Pedaqoji təhsil müəssisələrində distant təhsil formasının tətbiqi.
4. Pedaqoji təhsil müəssisələrinin kompyuterləşdirilməsi, elektron təhsilin həyata keçirilməsi. [2]

Hazırda respublikanın 4562 ümumtəhsil məktəblərinin 82 faizi, 107 texniki peşə müəssisəsinin 41-i və ya 45 faizi, 56 dövlət orta ixtisas təhsil müəssisəsinin 51-i və ya 91 faizi, ali məktəblərin hamısı kompyuter avadanlıqları ilə təmin olunmuşdur. 2007-ci ilin sonunda verilən məlumata əsasən ümumtəhsil məktəblərində orta hesabla 5-11-ci siniflər üzrə hər 29 şagirdə 1 kompyuter, dövlət ali təhsil müəssisələrində isə hər 28 tələbəyə 1 kompyuter düşür.

Ötən dövr ərzində ölkəmizdə İKT-nin təhsil sistemində inteqrasiyası və təhsil prosesinin məzmunca modernləşdirilməsi sahəsində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bütün təhsil pillələri üçün İKT üzrə proqramlar hazırlanıb təsdiq edilmiş, distant təhsil üzrə ilk eksperimentlər aparılmağa başlanmışdır. Müasir təhsil texnologiyalarının genişmiqyaslı tətbiqi ilk növbədə, təhsil müəssisələrinin kompyuter avadanlığı ilə təminatının köklü şəkildə yaxşılaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Tələbə kompyuter nisbətinin bütövlükdə ölkə üzrə, xüsusilə də bölgələrdə və kənd yerlərində optimallaşdırılması qarşıda duran ən vacib problemlər sırasındadır. Lakin bu gün ölkənin təhsil sisteminin bütün pillələrində kompyuterlərə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi ilə yanaşı, İKT avadanlığının daha səmərəli istifadə ediləməsinin aktuallığı qabarıq şəkildə hiss olunur. Əsasən də rayon səviyyəsində texniki nəzarət və dəstək sisteminin zəif olması və ya günün tələbləri səviyyəsində qurulmaması artıq quraşdırılmış kompyuter avadanlığından rəqəmsal təhsil resurslarından tam səmərəli şəkildə bəhrələnmək imkanlarını məhdudlaşdırır.

Araşdırmalar göstərir ki, respublikada ali təhsil müəssisələrində rəqəmsal texnologiyaların geniş istifadəsinə maneçilik törədən əsas amillərdən biri rəqəmsal şəbəkə infrastrukturunun zəif inkişaf etməsi, təhsil ocaqlarının ölkədaxili internet şəbəkəsi ilə yetərli səviyyədə əhatə olunmaması və yüksək sürətli internet əlaqəsi ilə təmin olunmamasındadır. Belə ki, hazırda respublikanın ali təhsil müəssisələri internet əlaqəsi ilə tam təmin olunsa da, orta təhsil məktəblərinin təxminən 3 faizi, orta ixtisas məktəblərinin isə 12 faizi internetə çıxış imkanlarına malikdir. Təhsil müəssisələrinin böyük əksərinin veb-səhifələri yaradılmamış, müəssisədaxili rəqəmsal şəbəkələri, həmçinin vahid ölkədaxili təhsil portalı formalaşdırılmamışdır. Bununla yanaşı multimedia xarakterli dərsliklərin və digər tədris vasitələrinin işlənilməsi, yayılması və təhsil prosesində tətbiq olunması ləngiməkdədir. Son dövrdə bu sahədə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmiş, elektron tədris sistemlərinin formalaşdırılması istiqamətində əməli addımlar atılmışdır. Lakin İKT üzrə elmi-metodiki bazanın təkmilləşdirilməsi, ümummilli səviyyədə vahid elektron təhsil imkanının təşəkkül tapması günün əsas tələbi olaraq qalır. [3]

Respublikamızın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin vəziyyətini öyrənmək üçün biz müşahidə və sorğu metodlarından istifadə etdik. Müşahidə metodunu Azərbaycan Dillər Universiteti və Korperasiya Univrtsitetində həyata keçirdik.

İlk olaraq Azərbaycan Dillər Universitetində apardığımız müşahidədən çıxış edərək deyə bilərik ki, ADU bütün növ İKT avadanlıqları ilə təchiz olunmuşdur.

Burada tələbələrə İKT-lərdən müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edilməsinə çox geniş imkanlar yaradılıb. Belə ki, ADU-da tələbə və müəllim heyyyəti üçün WI-FI –lar quraşdırılıb və bu da hər kəs üçün yüksək sürətlə işləyən internet xəttindən istifadə etmək imkanı verir. Universitetin birinci mərtəbəsində tələbələrin istifadəsi üçün açıq olan kompyuterlər quraşdırılmışdır. Bu kompyuterlərdən ADU-nun tələbələri boş vaxtlarında müxtəlif məqsədlər üçün istifadə edə bilirlər. Azərbaycanda yeganə olaraq ADU-da yaradılan Amerika Mərkəzi burada oxuyan tələbələr üçün böyük imkanlar yaradır. Amerika Mərkəzi bütün İKT avadanlıqları ilə təchiz olunmuşdur və buraya üzv olan tələbələr buranın onlara təqdim etdiyi üstünlüklərdən bəhrələnməyə bilirlər. Hətta bəzi dərslərin burada keçirilməsi tələbələrə stimullaşdırıcı təsir göstərir. Amerika Mərkəzində yüksək sürətlə işləyən internet xəttinin olması buradan istifadə edənlər üçün araşdırmalarının daha tez nəticələnməsinə gətirir. Burada həm də bir çox xarici ölkələrlə onlayn kurslar və konfranslar təşkil olunur. Buranın tələbələri də bu kurs və konfranslarda böyük həvəslə iştirak edirlər. Amerika Mərkəzində zəngin xarici kitabxananın mövcudluğu, hətta burada elektron kitabxananın olması əldə edilməsi çətin olan kitabları belə tələbə və müəllim heyyyəti üçün əlçatan edir. Onlar bu elektron kitabxanadan bir çox saytlar vasitəsilə (Ebsco, J-stor, wiley) xarici kitabları əldə edə bilər və öz tədqiqat işlərində bu kitablardan faydalana bilirlər. ADU-nun bir çox auditoriyalarında proyektorların olması, hətta Muzey-lektoriya, kiçik və orta zalların bütün İKT avadanlıqları ilə təchiz olunaraq magistr tələbələrinin istifadəsinə verilməsi onların təlimə olan maraqlarını daha da artırır və onlar daha da motivasiyalı olurlar. Biz müşahidəmizi əsasən pedaqoji fakültənin 2 kafedrasında- Linqvodidaktika və Təlimdə innovasiyalar kafedrasında apardıq. Müşahidə əsasən “Tədqiqat üsulları”, “İngilis dilinin tədrisi metodikası”, “Yuxarı orta oxu və nitq praktikası” fənnlərindən oldu. Təlimdə innovasiyalar kafedrasında müşahidə 1 ay, Linqvodidaktika kafedrasında isə 2 ay davam etdi. Apardığımız müşahidələri ümumiləşdirərək deyə bilərik ki, dərslərin müddətində və hətta dərslərdən kənar vaxtlarda müəllim və tələbələr İKT-lərdən geniş şəkildə istifadə edirlər. Bu vasitə ilə onlar tələbələrin diqqətini daha çox cəlb edir, daha çox motivasiyalı olurlar. Slaydlardan

istifadə edilərək dərslərin təqdimi müəllimlərin dərslərini daha maraqlı, yaddaqalan edir, onlar öz dərslərini daha aydın və anlaşıqlı izah edə bilirlər. Proyektorlar vasitəsilə təqdimatların təşkil olunması isə böyük auditoriyalarda tələbələrin diqqətini daha çox cəlb edir. Müəllim və tələbələr dərslərdə autentik materiallardan istifadə edərək lentlərə və disklərə qulaq asırlar. Tələbələr bu texnologiyalardan istifadə edərək öz bilik və bacarıqlarını daha çox inkişaf etdirirlər. Bu vasitələrlə onlar yerli və yerli olmayan dil daşıyıcılarının nitqinə qulaq asır və eşidib anlama, danışmaq və kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Müəllimlər dərslərdə onlayn materiallardan istifadə edərək tələbələrə mövzu ilə bağlı filmlər, musiqilər və videolar təqdim edirlər. Bu da dil dərslərini daha yaradıcı, daha maraqlı, daha yaddaqalan və öyrədici edir. Tələbələr özləri də tədqiqat apararaq internetdən mövzu ilə bağlı əlavə materiallar taparaq təqdim edir və öz biliklərini və dünyagörüşlərini inkişaf etdirirlər. Onların bu cür tədqiqatlar aparması, onları gələcəkdə daha bacarıqlı istifadəçilərə çevirir. ADU-da müəllim və tələbələr birlikdə çat qrupları yaradır və e-mail poçtlarından istifadə edərək bir-birləri ilə əlaqə qurur və dərslərdən kənar vaxtlarda müzakirələr təşkil edirlər. Bu da tələbələrin dərslərdən kənar vaxtlarda belə cari dildən istifadə etmələrinə və müzakirələr vasitəsilə kommunikativ səriştələrinin inkişaf etməsinə köməklik göstərir.

Müşahidə apardığımız ikinci universitet isə Korperasiya universiteti oldu. Korperasiya universitetinin tərcümə fakültəsindən iki- “Yazılı anlama və yazılı ifadə” və “Ölkəşünaslıq və mədəniyyətlərarası ünsiyyət” fənnindən müşahidə apardıq. Müşahidəmiz iki həftə davam etdi. İki ayrı fənn üzrə müşahidə apardığımız üçün bu universitetin bir çox auditoriyalarında olduq. Auditoriyaların əksəriyyəti İKT avadanlıqları ilə təchiz olunmuşdu. Əsasəndə auditoriyalarda proyektorların olması sevindirici hal idi. Müşahidə müddətində fənn müəlliminin tələbələrini dərslə cəlb etmək üçün motivasiyaedici vasitələrdən istifadə etdiyini gördük. Qrupda tələbələrin sayı çox olduğundan bütün tələbələrin diqqətini cəlb etmək üçün həm müəllimlər, həm də tələbələr poverpoint slaydlardan daha çox istifadə edirdilər. Bu da ənənəvi dərslərdən fərqli olaraq yeni üsulla və İKT-lərlə təşkil olunmuş dərsləri daha maraqlı,

daha cəlbedici, daha yaddaqalan və öyrədici edir. Arxa sıralarda oturan və dərse diqqət etməyən tələbələrində diqqəti bu yolla dərse yönəlir və motivasiyalı olurlar. Fənn müəllimi “Ölkəşünaslıq və mədəniyyətlər arasındakı ünsiyyət” dərslərində autentik materiallardan istifadə edərək tələbələrin yerli dil daşıyıcılarının danışığına qulaq asaraq onların kommunikativ bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə köməklik göstərir. Bu vasitələrdən istifadə tələbələrin həm eşidib-anlama bacarıqlarının, həm də danışmaq bacarıqlarının inkişaf etdirilməsində böyük rol oynayır. Tələbələr özləri də onlayn materiallardan istifadə edərək özlərini müstəqil şəkildə informasiyalarla işləməyi bacaran tələbələrə çevirirlər. Bu vasitələrdən istifadə etməklə onlar həm dünyagörüşlərini, həm də savadlarını inkişaf etdirirlər. Müşahidə zamanı o da məlum oldu ki, qrupun və müəllimin birlikdə dərslərdən sonra əlaqə saxlamaq və ünsiyyət qurmaq üçün e-mail poçtu və çat qrupu mövcuddur. E-mail vasitəsilə müəllim və tələbələr bir-birlərinə lazım olan materialları və informasiyaları göndərirlər. Çat qrupu vasitəsilə isə onlar dərslərdən sonra müəyyən vaxt təyin edərək burada görüşür, müzakirələr təşkil edir və müəllim onlara yazılı feedback edərək qiymətləndirir. Sinxron şəkildə ünsiyyət quran tələbələr bu vasitələrdən istifadə edərək cari dildə yazı bacarıqlarının və yazı vasitəsilə ünsiyyət qurmaq bacarıqlarının inkişaf etdirirlər. Bu da bu günün tələbələrinin 21-ci əsrin tələblərinə cavab verən, informasiya ilə işləməyi bacaran, ən sadə də olsa texnologiyalardan istifadə bacarıqlarına malik müstəqil şəxsiyyət kimi formalaşmasına gətirib çıxardır və onlar mütəxəssis kimi formalaşırlar.

Müşahidələrimizdən əlavə biz Azərbaycan Pedaqoji və Bakı Slavyan universitetlərində pedaqoji fakültənin tələbələri ilə sorğu keçirdik. Sorğunu 200 nəfər tələbə arasında apardıq. Sorğu sualı aşağıdakıdır:

İKT-lərdən istifadə edilərək keçilən dərslərin İKT-lərdən istifadə edilməyən dərslərdən fərqi?

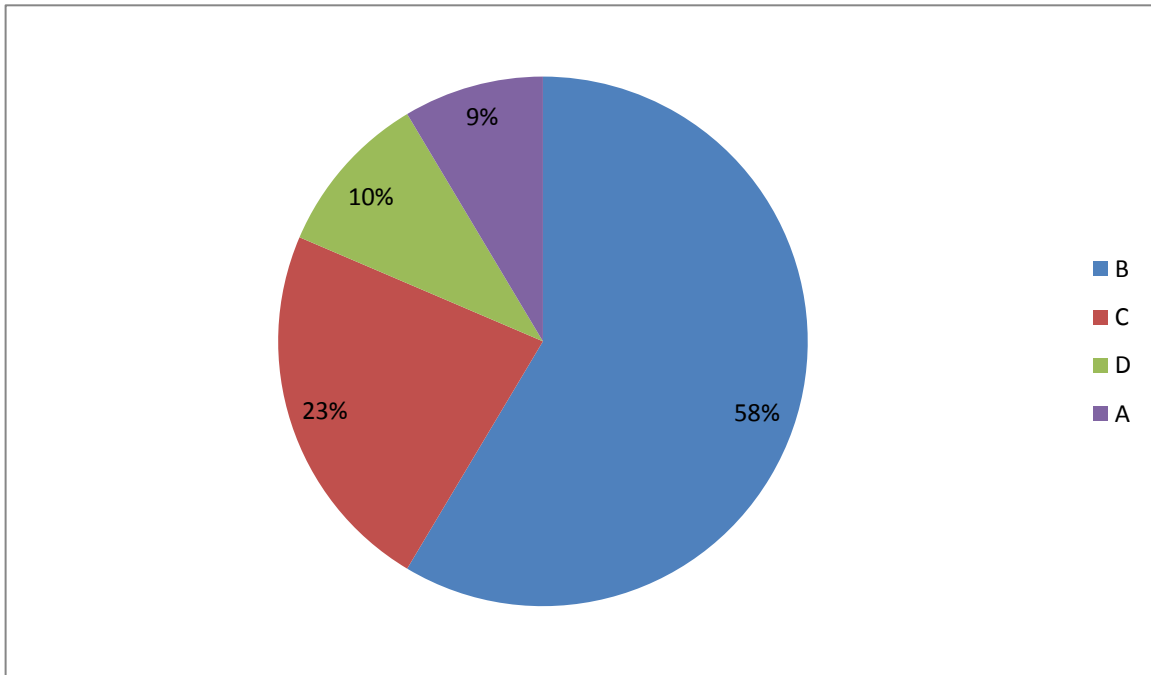
a) İKT-lərdən istifadə olunan dərslərdə tələbələrin motivasiyasının daha yüksək olması.

b) İKT-lərdən istifadə olunan dərslərdə materialın daha yaddaqalan olması.

c) İKT-lərdən istifadə edilərək dərslərin daha maraqlı təşkil olunması.

d)İKT-lərdən istifadə edilərək izah olunan dərslərin daha aydın və anlaşılıqlı olması.

Sorğu nəticələrinə gəldikdə isə onu qeyd edə bilərik ki, faiz etibarilə cavablar birbirilərindən nisbətdə fərqlidir. Lakin “İKT-lərdən istifadə olunaraq keçilən dərslərdə materialın daha yadda qalan olması” cavabı daha çox seçilmişdir. Sorğunun nəticəsini isə aşağıdakı diaqramda daha aydın görə bilərik.

2.2. Respublikanın ali təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində internetə əsaslanan fəaliyyətlərdən istifadə edilməsinə dair tövsiyələr.

Kompyuterlə dil öyrənmə çox vaxt kompyuterlə dil öyrənmə metodu hesab edilir, lakin bu belə deyil. Kompyuterlə dil öyrənmə tətbiqi dilçiliyin bir qolu hesab edilir. Ənənəvi kompyuterlə dil öyrənmədə metodologiya kompyuterin tələbənin biliyini yoxladığı, əks əlaqəni təmin etdiyi və yeni fəaliyyətə keçdiyi proqramlaşmış öyrənməni tələb edirdi. Müasir kompyuterlə dil öyrənmədə isə ünsiyyət ön plana çəkilir.

Biz kompyuterlə dil öyrənməni tədrisdə necə istifadə edə bilərik? Əsas mahiyyət tələbələrin dil öyrənmək üçün kompyuter arxasında əyləşmələri olmamalı,

əsas mahiyyət tələbələrin dil öyrənməsi və bu prosesin bir parçası kimi bəzən kompyuter arxasında əyləşmələri olmalıdır.

Müəllim və ali məktəb tələbələri üçün kompyuterlə dil öyrənmə bir çox fəaliyyətlər təqdim edir və təbii ki, bu fəaliyyətlər pedaqoji prosesin bir hissəsi kimi diqqətlə planlaşdırıldıqdan sonra tələbələrə dil öyrənmək üçün təqdim edilə bilər. Bu fəaliyyətlərdən səmərəli şəkildə istifadə edilərsə, daha uğurlu nəticələr əldə etmək olar. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- Macəra oyunları. Bu oyun kompyuter vasitəsilə yerinə yetirilən rollu oyunlardır. Bu oyunlarda tələbələrə situasiyalar verilir və onlar bunu həll etməlidirlər. Tələbələr nə etməli olduğunu seçməli və mətn, səs və ya obyektin üstündə klikləməklə veriləni daxil etməlidir. Daxil edilən verilənə əsasən proqram əks əlaqə yaradır. Macəra oyunları dil tələbələri üçün tərtib edildikdə çox əyləncəli ola bilər.
- Çat mərkəzləri dil tələbələri üçün faydalı təcrübə ola bilər. Çat mərkəzlərində istifadəçilər tələbələrlə onlayn olaraq əlaqə qurur. Burada olan tapşırıqlar, səviyyəyə görə təşkil olunmuş çatlar həqiqi ünsiyyətə apara bilər. Elektron mətn, esse və çalışmaları çap edib onların üzərində qırmızı qələmlə yoxlayıb qaralama etməkdənsə, müəllim proqram təminatından istifadə edərək mətnə şərh daxil etməsi daha məqsədə uyğundur.
- Krossvordlar. Krossvordlar tələbələr tərəfindən istifadə edilən ən faydalı fəaliyyətlərdən biridir. Xüsusən də yeni lüğəti öyrənərkən bu cür krossvordlardan istifadə daha yaxşı nəticələr verir və sözləri daha yadda qalan edir. Bu cür krossvordları Hot Potatoes proqramı vasitəsilə asanlıqla yaratmaq olar. Tələbələr bu vasitədən istifadə edərək bir-biriləri üçün də krossvordlar yarada bilərlər.
- Elektron portfoliolar. Elektron portfoliolarda tələbələrin internet səhifəsi və onlarla bağlı bir neçə işdən ibarət olan məlumat toplusu olur. Bunun peşəkar şəkildə tərtibi tələbənin özünün öyrənmə üslubundan xəbərdar olmasına dəlalət edir. Bunlar həmçinin tələbələri qiymətləndirmə zamanı da istifadə edilə bilər.

- Boşluq doldurma. Burada istifadəçi verilən mətnlə tanış olur və bu mətndə olmayan sözləri tapmağa çalışır. Bu cür tapşırıqlarda çox asanlıqla Hot Potatoes proqramı tərəfindən yaradıla bilər.
- Ardıcılıq tapmaq. Bu cür fəaliyyətlərdə hissələrə bölünmüş mətn və ya cümlələri istifadəçi düzgün ardıcılıqla sıralamalıdır. Hot Potatoes də bu cür fəaliyyətləri də yaratmaq asandır.
- Hotvordlər. Əslində bunlar nə çalışma, nə də fəaliyyət növüdür, lakin dil öyrənən tələbələr üçün istifadə edilən və faydalı olan bir proqramdır. Bunlar əsasən mətndə vacib sözlərə və ya mədəniyyətlə bağlı müəyyən tərcümə və ya izahlar kimi qoyulan linklərdir.
- Eşidib anlama çalışmaları. Bu fəaliyyətdə kompyuter maqnitofonu əvəz edir. Adətən bu fəaliyyətlər çoxseçimli tapşırıqlarla müşayiət edilir və tələbənin məzmunu nə dərəcədə anladığını yoxlayır.
- Cümlələri, sözləri və ya şəkilləri cüt-cüt seçmək. Bu fəaliyyətlərdə öz növbəsində tələbələr üçün faydalı olub onların lügət biliyinin inkişaf etməsinə yardımçı olur.

İnternetin tədris materialı kimi istifadə edilməsinin bir neçə üstünlükləri vardır. Bunlar aşağıdakılardır;

1. Mümkünlük: İnternet çox böyük imkanlara malik bir şəbəkədir. 1998-ci ildə ABŞ –in tədqiqat institutu olan NEC-in kompyuter alimlərinin araşdırmalarının nəticəsində burada 320 milyondan çox səhifənin olduğu hesab edilir. İnternet böyük bir kitabxana kimi görünür və buraya sonsuz sayda mövzular daxildir. Təbii ki, ingilis dilinin tədrisi üçün kifayət qədər materiallar vardır və bu materialların gözə çarpan geniş həcmi olur. Bunlardan yararlanma imkanı isə istifadəçinin internet sürətindən və kompyuter ləvazimatlarından asılıdır.
2. Yararlılıq: İnternetdə köhnə olan məlumatlar daim yenilənir və müntəzəm olaraq dəyişir. Siz hər bir xəbəri pulsuz nəşriyyatlar vasitəsilə əldə edə bilərsiniz.
3. Fərdiləşdirmə: Bəzən dərsliklərdə olan mövzular sizin sinifin səviyyəsinə və ya

marağına uyğun gəlməyə bilər və siz yeni materiallara ehtiyac duya bilərsiniz. Bu zaman ən yaxşı vasitə internetdir. Sizə uyğun materialı oradan asanlıqla əldə edə bilərsiniz. [43, səh 36]

Kompyuterlə dil öyrənmə materialları digər dil materialları ilə bir çox ümumi xüsusiyyətləri bölüşsə də, lakin kompyuterin bir çox fərqli cəhətləri də mövcuddur. Kitabdan fərqli olaraq kompyuter dinamik öyrənmə vasitəsidir və kompyuterlə dil materiallarını tərtib edərkən 4 əsas faktor nəzərə alınmalıdır:

- Tərtib etmə nəzəriyyəsi
- Dil tədrisi nəzəriyyəsi
- Dil öyrənmə nəzəriyyəsi
- Texnologiyanın tətbiqi haqqında bilik.

Tərtib etmə nəzəriyyəsi öyrənmə nəzəriyyəsi ilə tərtib etmə sisteminin təcrübəsini özündə birləşdirir. Biheyvərizm, kommunikativ, humanistik və s. kimi nəzəriyyələr dil təlimində mövcuddur. İkinci dilin mənimsənilməsi isə dil öyrənməni bir çox nəzəriyyələrlə təmin edir. Texnologiyanın tətbiqi biliyi isə nəzərdə tutulan gedişata münasib texnologiya növünün tətbiq edilməsini əhatə edir.

Kompyuterlə dil öyrənmə fəaliyyətinin ümumi yeddi növü mövcuddur. [47]

1. Bunlardan biri yazıdır. Bu əsasən vörd proqramında yazmağı, mətn analizini, dərc etməni və ünsiyyəti nəzərdə tutur. Bu cür yazılarda tələbələr orfoqrafiya və qrammatika yoxlayan proqramlardan istifadə edə bilərlər. Bir çox müəllimlərdə bəzən tələbələrdən esselərini kompyuterdə yazılı formasını və e-poçt vasitəsilə göndərmələrini istəyirlər. Bu yolla daha sonra tələbələr bir-birlərinin yazılarını yoxlayıb müzakirə edirlər və qarşılıqlı əlaqə qururlar.
2. Digər bir fəaliyyət isə ünsiyyətdir. Buraya e-poçt mübadiləsi, tələbələrin bir-birləri və müəllimləri ilə etdikləri müzakirələr, MOO-lar və çatlar daxildir.
3. Digər bir fəaliyyət növü isə multimediyadan istifadədir. Bura tələbələrə hiperəlaqə vasitəsilə geniş imkanlar yaradan və əlavə materiallara giriş imkanı verən onlayn kurslar daxildir. Buradan istifadə etməklə tələbələr tələffüzünü, qrammatikasını və kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirə bilərlər.

4. Kompüterlə dil öyrənmə fəaliyyətləri informasiyanın vebdə axtarılması və ya tələbələrin öz səhifələrini yaratması kimi internetə əsaslanan fəaliyyətləri də əhatə edir. Bununla bağlı sahələr informasiya savadlılığı, kompüter savadlılığı və internetdən məlumatın axtarılması və ona seçici və tənqidi yanaşmaqdadır. İnternetə əsaslanan fəaliyyətlərin əsas aspektinə çevrilən çoxlu sayda qiymətləndirmə səhifələri və onlayn materiallar tələbələr tərəfindən istifadə edilir.
5. Əlaqələndirmə və istinad etmə kimi fəaliyyətlər də internetdə əsas istifadə edilən növdür. Burada onlayn lüğətlər və əlavə məlumat üçün səhifələr vardır.
6. Distant öyrənmə kompüterlə dil öyrənmənin ən əsas sahələrindən biridir. Yeni yaranmasına baxmayaraq distant öyrənmə çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu yolla təhsil alan tələbələr digərləri ilə eyni nəliyyəti göstərir. Hal-hazırda ABŞ-da, Birləşmiş Krallıqda və digər bir çox Avropa ölkələrində əksər professorlar kursların bir hissəsini və ya bütöv kursu onlayn təşkil edirlər.
7. Testlər kompüterlə dil öyrənmənin əsas fəaliyyət növlərindən biridir. Bu cür testlər dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün çox faydalıdır. Çünki onlar vasitəsilə dərhal əks əlaqə qurulur və lüğət, qrammatik izah, audio və video kimi multimedia dəstəyi təmin edilir.

Məktəbə kompüter texnologiyasının gətirilməsi müəllimlərin kurikulum çərçivəsində texnologiyadan istifadəni qiymətləndirməyi və onu sinifə inteqrasiya etməyi bacarmadığı təqdirdə sinifin keyfiyyətində heç bir inkişaf və dəyişiklik etməyəcək. [21]

Hələ 1970-ci illərə qədər kompüterlər məktəblərə yol tapa bilməmişdi, lakin film proyektorları, radio, televiziya, maqnitofon kimi müxtəlif texnologiyalar siniflərdə istifadə edilirdi. [42] 1980-ci illərdən etibarən isə video disklər, lazer printerlər, fərdi kompüterlər, internet, skayner, CD-ROM, rəqəmsal kamera və s bu siyahıya daxil olundu. [34] Daha sonra bu sahəni inkişaf etdirmək üçün buraya kapital qoyuluşu artdı. Lakin tədqiqatlar göstərir ki, müəllimlər texnologiyalardan fərq yaradacaq şəkildə istifadə etmirlər.[7]

Bir çox müəllimlər bu haqda məqalələr yazır, kitablar çıxardır və elektron vasitələrlə tədrisə hazırlaşırlar. Lakin reallıqda bundan istifadə etməyə gəldikdə isə məlum olur ki, həmin müəllimlər dərs zamanı texnologiya istifadəçisi belə deyillər.

Dede Teeler və Peta Qray interneti sərhdəsiz kitabxana ş kafına bənzədirlər. Gün keçdikcə bu virtual ş kafda məlumatlar daim yenilənir və dəyişir. Bu səbəbdən də internetdə məlumat axtarmaq çətinləşir. Bunun üçün də axtaracağımız mövzunun dəqiq adını və adresini bilməliyik. İnternetdə 20 milyondan çox səhifə mövcuddur, elə bu səbəbdən də orada axtarış aparmaq olduqca çətin olur. Bəzən isə həm müəllimlər, həm də tələbələr axtarış edib istədiklərini tapmaqda çətinlik çəkirlər. Lakin əsas olan axtarış aparmaq deyil necə axtarış aparmaqdır.

Digər problemlərdən biri isə təhsil müəssisələrində internetin zəif olmasıdır. Lakin buna çözümlər olaraq internet materiallarını çap edərək sinifə gətirmək və istifadə etmək olar. Bunun üçün müəllimlərdən sadəcə veb brauzerdə işləmək bacarığı tələb olunur. Müəllim veb brauzerdə axtarış etmək üçün əvvəlcə veb brauzerin axtarış pəncərəsinə verilənləri daxil edib sonra axtarış ikonunun üstündə mausu klikləyir. Daha sonra manitorda daxil edilmiş verilənlərlə bağlı çoxlu sayda səhifələr açılır. Adətən ən faydalı olanlar ilk onluqda yer alır. İstədiyinizi tapana qədər bu səhifələrə baxa bilərsiniz. İstədiyinizi tapdıqdan sonra isə bu materialları sinif üçün hazırlamaq olar. Nümunə olaraq qeyd edə bilərik ki, əgər siz mətnlə boşluq doldurma çalışması etmək istəsəniz, tapdığınız materialı seçdikdən sonra vörd proqramında olan bir sənədə yerləşdirməlisiniz. Daha sonra mətnin istənilən hissəsini silib onu boşluq doldurma çalışmasına çevirə bilərsiniz. Bununla yanaşı internetdən həm də şəkil və videolar yükləyib ingilis dilinin tədrisi üçün istifadə etmək olar. Bu cür internetə əsaslanan fəaliyyətlər ingilis dilinin tədrisini daha maraqlı edir.

Baxmayaraq ki, ingilis dilinin tədrisi üçün tərtib edilmiş materiallar sayca çox məhduddur, lakin xüsusi bir mövzu üçün orijinal bir material hazırlamaqdansa internetdən hazır materiallar taparaq onu sinif üçün tərtib etmək daha asandır. [43, səh 37] Bunun üçün internetdə uzun müddət axtarış etmək və ən uyğununu tapmaq vacibdir. Çünki internet hazır materiallarla zəngindir, bunlardan münasib şəkildə

istifadə etmək isə müəllimdən yaradıcılıq və məsuliyyət tələb edir.

Axtarış etmədən öncə sizin nə axtardığınızı barədə aydın fikriniz olmalıdır. [43, səh 38] Bu zaman siz mövcud proqramı və dərsliyi təhlil etməli, daha çox səmərə verən, vaxta uyğun, tələbələrin səviyyəsinə uyğun materialları seçib sinifə uyğunlaşdırmalısınız. Əyər seçdiyiniz materialların dili sinif üçün uyğun deyilsə və ya çoxlu idiom və anlaşılmaz sözlərdən ibarətdirsə, bu sadəcə tələbələrdə çaşqınlıq yaradacaq.

İnternetə əsaslanan sinifin adi sinifdən sadəcə bir fərqi tələbələrin tapşırıqları və fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün internetdən istifadə etmələridir. [43,səh 54] Bu zaman isə internet fəaliyyətləri tamamlamaq üçün mane olmamalı əksinə fayda verməlidir. Təsəvvür edin ki, sizində qoşulmanız gərəkən iki sinif təklif olunmuşdur. Birinci sinif bütün İKT vasitələriylə təchiz edilmiş və gənc bir müəllim tərəfindən tədris aparılır. İkinci sinifdə isə orta yaşlı müəllim və təbaşir və qara lövhə ilə tədris aparılır. Bəs sizin seçiminiz hansı olardı? İlk baxışdan yeni tədris vasitələri hamını cəlb edə bilər, lakin İKT-nin mövcudluğu hələ hər şey demək deyil. Ola bilsin ki, təbaşir və qara lövhə ilə keçilən dərs daha verimli və faydalıdır. Buna görə də, biz sadəcə interneti tədrisin keyfiyyətinin zəmanəti kimi qəbul edə bilmərik.

Bütün müəllimlər öz fəaliyyətində internetdən istifadə etməklə onun faydalarını görə bilirlər. Burada cəld praktik fəaliyyətlər, tapşırıqlar və layihələr var. Təbii ki, internet heç bir müəllimi əvəz edə bilməsədə, lakin o sinifi son dərəcə materiallarla zənginləşdirir və sizin dil tədrisinə necə yanaşmağınızdan asılı olmayaraq ondan istifadə səmərə verir. İnternet kommunikasiya vasitəsi olduğundan kommunikativ və tapşırıq yönümlü öyrənməyə daha çox uyğun gəlir. Kompüterdən istifadə edən müəllimlərin sinifdə rolunun dəyişilməsi qaçınılmazdır, lakin bundan narahatlıq keçirtmək lazım deyil. Bu zaman siz həm müəllim, həm köməkçi, həm də internet bələdçisi ola bilərsiniz. [43, səh 59] Son deyilənlərə daha çox nəzər salmaq gərəkdir. İKT-yə əsaslanan sinifdə müəllimin rolunun dəyişilməsindən bəhs edilir. Lakin kompüterə əsaslanan tədris fikri yarananda onların müəllimləri tamamilə əvəz edəcəkləri düşünülürdü. Buna ən gözəl izah 1993-cü ildə CALICO illik

simpoziumunda verilmişdir: “Kompyuter müəllimin yerini almamalıdır, amma kompyuterdən istifadə edən müəllimlər etməyənlərin yerini almalıdır.”

Unutmaq olmaz ki, kağız və qələmlə həyata keçirilən fəaliyyətləri sadəcə texnologiya və yenilik faktorunu nəzərə alaraq internetlə həyata keçirtmək heç bir fayda etmir. Yersiz şəkildə texnologiyadan istifadə həm sizdə, həm də tələbələrdə demotivasiya yaradacaqdır. Tələbələr üçün fəaliyyət bütün öyrənmə üsullarını əhatə etdiyi zaman, ünsiyyət üçün auditoriya yaratdığı və həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə qarşılıqlı əlaqə imkanı yaratdığı zaman əsl fayda verir. Bu yolla fəaliyyətlər tələbələrə qiymətləndirmək, nəşr etmək, müqayisə etmək, yaratmaq, fikir irəli sürmək, təşkil etmək, debat etmək, müsahibə götürmək, qulaq asmaq, izləmək, yoxlamaq, təcrübə etmək, oynamaq, sorğu keçirmək və məruzə etmək imkanı verir. [43,səh 63]

Tələbələri qlobal şəbəkədə nəşə axtararkən, çatda nə yazacaqlarına qərar verərkən, e-poçta gələn ismarıclarına cavab yazarkən danışmaqdan yayındırmaq qeyri mümkündür. Qlobal şəbəkədə bəzən sinif məkanının süni olmasından ixtisar edilən mövzuların müzakirəsi həqiqi hərəkət verici qüvvəyə çevrilir. Məsələn, bunlara başqa planetdə yaşamaq, ilk təsürat, incəsənət aiddir. İncəsənət rəssam və tənqidçilərin əsrlərdə mənalarını açmağa çalışdığı mövzudur və hələ də sinifdə bu mövzu dərslərdəki bir neçə rəsm əsəri ilə məhdudlaşır. Biz bu çür məhdudlaşmış mövzuları müzakirə üçün böyük bir katalizatora çevirə bilərik. Bunun üçün əvvəlcə müəllim muzeylər haqqında qısa müzakirə ilə başlayır və ümumi suallar soruşur. Onlar axırıncı dəfə nə vaxt muzeydə olublar? Bu nə muzeyi idi? Orada gordüklərindən nəyi xoşladılar və ya xoşlamadılar? Sərgi hansı tarixi mərhələni əhatə edirdi? Daha sonra tələbələrin internetdə olan muzeylərdən nəyi gözlədiklərini soruşun. Bundan sonra tələbələri qruplara bölərək WebMuseum səhifəsində olan rəssamların əsərlərini axtarırlar və əsərləri tapdıqdan sonra hər bir qrup həmin rəssamın üslubundan və əhvalından bəhs edən qısa təsvir yazır. Daha sonra həmin əsəri çəkməyə çalışan digər bir şərh oxuyurlar. Sonra isə yazdıqları təsvirlərin mənaya uyğunluğunu yoxlamaq üçün orjinal şəkillə bu şəkli müqayisə edirlər. Bu fəaliyyətdə əsas məqsəd tələbələrin

kommunikativ kompetensiyalarını inkişaf etdirmək və bu yolla onların stresini aradan qaldırmaqdır. [43, səh 74-75] İnternet vasitəsilə videokonfranslardan istifadə etməklə də tələbələrin danışıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək olar. Bu internet fəaliyyəti vasitəsilə müxtəlif şəhər və ya ölkədə olan tələbələrlə müxtəlif mövzular ətrafında müzakirələr apararaq öz danışıq bacarıqlarını inkişaf etdirə bilirlər.

İnternet vasitəsilə tələbələr yazı bacarıqlarını da inkişaf etdirə bilirlər. Bunun üçün onlar sosial şəbəkələrdə mövcud olan müzakirə qruplarına qoşula bilirlər. Bu cür sosial şəbəkələrdən istifadə həm sinifdaxili, həm də sinifxarici bir fəaliyyət kimi həyata keçirilə bilər. Sinifdaxili fəaliyyət kimi digər müxtəlif ölkələrin tələbələri ilə yazışmaq aiddir və bu zaman onlar bir-birlərinə öz ölkələri, adət-ənənələri ilə bağlı məlumatlar verirlər. Sinifdən xaric fəaliyyətlərə isə onların dərstdən kənar vaxtlarda öz klaviatura dostları ilə müzakirə qruplarında yazışmaları aiddir.

Dede Teeler və Peta Qrey eşidib-anlama fəaliyyətlərinin aşağıdakı növlərini təqdim edir.

Hər kompyutera iki-üç tələbə yerləşdirilir. Onlara beş filmdən dördünün xülasəsi izlənilir. Bu ya birbaşa kompyuterdən və ya materialdan ola bilər. Beşinci filmin musiqisi və xülasəsi sonraya saxlanılır.

Tələbələr materialdan oxuyub və yeni sözləri mənimsədikdən sonra təsadüfən audio faylın üzərində klikləyirsən və musiqi kliplərindən biri ifa olunur. Tələbələr bu musiqinin hansı filmə aid olduğunu tapırlar və öz fikirlərini öz sözləri ilə izah edirlər. Məsələn, “1980-ci illərə aid mahnı çox qəşəngdir.”, “Onun əla rəqs ritmi var”.

Dərsin sonunda siz hansı musiqinin hansı filmə aid olduğunu deyirsiniz. Tələbələr filmin xülasəsinə ən çox uyğun gəldiyini düşündükləri musiqini söyləyirlər.

Sonda isə beşinci filmin musiqisini təqdim edin. Tələbələr musiqinin janrına, ilinə, yerinə uyğun qısa şərh yazsınlar. Bunu həm sinifdə, həm də ev tapşırığı kimi etmək olar. Onlar öz yazdıqlarını bölüşdükdən sonra siz onu beşinci filmin xülasəsilə müqayisə edə bilərsiniz.

Bu fəaliyyətin ikinci hissəsi isə belədir.

Üç aktyor və üç aktrisa ilə bağlı material hazırlayırıq və filmdə istifadə olunan rəylərdəki sözləri və ifadələri siyahılaşdırırıq.

1. Sonra hər kompyuterin arxasında iki və ya üç tələbə əyləşdirib sizin əvvəlcədən kompyuterin ekranına yerləşdirdiyiniz video fayl və internet səhifələrindən ibarət olan fəaliyyətin qovluğunu izlətdir. Onlar burada olan aktyor və aktrisaların əvvəlcədən gördükləri filmləri haqqında fikirlərini bölüşürlər.
2. Tələbələr film parçalarından birini izləyirlər və buradakı aktyor və aktrisaların aktyorluq keyfiyyəti haqqında qısa qeydlər edirlər.
3. Tələbələr bütün filmlərlə tanış olana qədər 2-ci addım təkrarlanır.
4. Son mərhələdə isə tələbələr ən yaxşı aktyor və aktrisanın kim olduğunu seçmək üçün müzakirəyə başlayırlar. Bu gedişətdə tələbələr fərdi səs verirlər, cütlüklər, kiçik qruplar və sonda bütün sinif şəklində müzakirə edərək öz fikirlərini bölüşürlər.

İnsan tarixində hazırkı əsrimiz informasiya partlayışı əsridir. Təkcə Birləşmiş Ştatlarda gün ərzində 2300 elmi məqalə çap olunur [44] və hər iki ildən bir qeydə alınmış informasiyanın qlobal ehtiyatı iki dəfə artır.(50) İndi biz elə bir əsrdə yaşayırıq ki, valideyinlərimizin, nənə-babalarımızın bildiyini, hətta 5 il bundan öncə öyrəndiklərimiz bizə kifayət etmir. İnformasiya təkcə artmır, həm də daha əldə edilən olur. Qlobal şəbəkə sürətli şəkildə hər bir mövzuda informasiya və yanlış informasiya verə bilər. [49,səh 49]

Lakin informasiya bilik demək deyil. Əslində qlobal şəbəkədə külli miqdarda olan informasiya təşkil olunmamış olduğundan biliyin inkişafına əngəl törədir. Ona görə də hazırkı dövrdə onlayn informasiyanın yerləşdirilməsi, təsnifatlandırılması, çevrilməsi əsas bacarıqlardandır. [49,səh 49]

Sinifdaxili fəaliyyətlərin və layihələrin istifadəsi tələbələrin dil bacarıqlarının inkişaf etməsinə yardımçı olur. Bu fəaliyyətlərə konseptual planlaşdırma, araşdırma nəticələrinin təşkili və məqsədyönlü tədqiqat layihələri daxildir. [49, səh 53]

- Internetin quruluşunun olmaması orada məqsədsiz və nizamsız dolaşmağa

imkan verir. Buna görə də, hər bir tələbəyə araşdırma aparmaq üçün dəqiq və aydın məqsədi olan tapşırıqlar verməlisiniz. Internetdə uğurlu tədqiqat həyata keçirtmək üçün nizamsız fikirlər arasında əlaqə qurmağı bacarmaq lazımdır. Bu biliyi yaratmağa kömək edən fəaliyyətlərdən biri konseptual planlaşdırma. Konseptual planlaşdırma müxtəlif mövzu və başlıqların vizual görüntüsüdür. Bu cür planlaşdırmadan istifadə edərək siz tələbələrlə fikirləri arasında vizual əlaqə yaratmağı tələb edən fəaliyyətlər təşkil edə bilərsiniz. Bu cür planlaşdırmada əsas mövzunun olmasıdır. Məsələn, “Səyahət” mövzusu genişdir və onun özü də müxtəlif “Gəzməli yerlər”, “Alınmalı əşyalar” və s kimi yarımbaşlıqlara bölünür. Tələbələrə daha çox bu cür başlıqlar altında olan ifadələrdən istifadə etmək tövsiyyə olunur. Konseptual planlaşdırmada tələbələr daha çox beyin fırtınası kimi fəaliyyətləri istifadə etməyi sevirlər və həm də bu onlar üçün çox faydalıdır. Bunu tələbələr fikir yürütdükləri haqqında yazmaqdan, lövhədə proyektor vasitəsilə sxemlərlə həyata keçirənlər daha çox faydalı olar. Siz tələbələri iki və ya üç nəfərdən ibarət qruplara bölərək sinif planı ilə əlaqəli yeni plan qurmalarını və ya ağacın qollarını daha da genişləndirə bilərlər və bu planı siniflə bölüşə bilərlər. Fərdi iş üçün onlar öz tədqiqat mövzuları üzərində konseptual planlaşdırma quraraq işləyə bilərlər. Bu iş həm də ev tapşırığı kimi verilə bilər. Konseptual planlaşdırma həm kağız, həm də kompyuter proqramı ilə həyata keçirilə bilər. Planlar roma rəqəmləri ilə sıralanır, sıralar həm xəttli, həm də ağac formasında ola bilər, bu cür planlaşdırma çoxlu seçimlər təklif edir. Hansı formada aparılmasından asılı olmayaraq konseptual planlaşdırma tələbələrə internetdə tədqiqat aparmazdan öncə öz idealarını mərkəzləşdirməkdə kömək edir.

- İnternetdə informasiyanı tapmağı öyrəndikdən sonra tələbələr onu saxlamağı və təşkil etməyi öyrənirlər. Araşdırma nəticələrinin təşkili tələbələrə qlobal şəbəkədən əldə etdikləri məlumatları sistemli şəkildə

təsnif etməyə kömək edir. Yanaşmaların birində tələbələrdən internetdə axtarışlarının nəticələrini kağız üzərində təşkil etmələri təklif edilir.

Bunun üçün üç əsas məlumat tələb olunur;

- a) Internet səhifəsinin başlığı
- b) Internet səhifəsinin ünvanı
- c) Tələbələrin öz sözləri ilə internet səhifəsinin məzmunun qısa təsviri.

Bu yanaşma daha çox internetdə zəif işləyə bilən tələbələr üçündür, çünki onlar axtarış edərkən çoxlu səhvlər edirlər və ünvanları düzgün yazmırlar. Bunun alternativ yolu isə tələbələrin internet səhifələrinin ünvanlarını və ya linklərini disketdə yadda saxlaya və ya faylları bukmək kimi saxlaya bilərlər. Bu linklər bukmək və ya favorit adlanır. Favorit və ya bukməkdan istifadənin ən faydalı yolu tələbənin tədqiqat maraqlarına uyğun qovluq və altqovluqlar yaratmaqdır. Məsələn “ESL” adlı qovluq bir neçə altqovluqdan ibarət ola bilər; “Proqramlar”. “İnternet layihələri”, “Bacarıqlar”. “Bacarıqlar” qovluğu özü də bir neçə altqovluğa bölünür; “Qrammatika”, “Dinləmə” və “Yazı”. Bu cür qovluqların tərkibində tədqiqat aparən tələbələrin maraqlarına uyğun internet səhifələrinin ünvanları mövcud olur. Belə təşkil olunmuş sistemə burkmarkların nizamsız toplanmasından daha çox üstünlük verilir.

- Bəzi hallarda müəllimlər tələbələrindən tədqiqat layihələrində işləyərkən mürəkkəb tədqiqat aparmalarını istəyə bilər və bununla yanaşı onlarda xüsusi tədqiqat bacarıq və strateqiyalarını öyrənmələrini istəyə bilərlər. Başqa bir halda isə müəllimlər əvvəlcə tələbələrə vasitə və texnikaları öyrədə bilər, daha sonra isə onlardan mürəkkəb tədqiqat aparmalarını istəyə bilərlər. Məqsədyönlü tədqiqat layihələri iki hissəyə bölünür: mövzu yönümlü və tapşırıq yönümlü. Bu tədqiqat layihələrinin hər ikisi internetdən başqa mənbələrdən toplanmış informasiyanı bölüşmək və müzakirə etməkdənsə, ondan informasiya toplamaq üçün vasitə kimi istifadə etməyi qarşıya qoyur. Mövzu yönümlü tədqiqatda əsasən internetdən müəyyən mövzu ətrafında

informasiya toplanılması nəzərdə tutulur. Tapşırıq yönümlü tədqiqatda isə tələbələr müəyyən bir tapşırığı və ya problemi həll etməyə kömək etmək üçün internetdən istifadə edə bilirlər. Tələbələrə belə bir sadə tapşırıq verilə bilər: Məsələn, London və ya Paris kimi məşhur şəhərlərdə bir gün keçirməyi planlaşdırmağa bilirlər. Bu zaman tələbələr internetin köməyi ilə orada olan restoranlar, kinoteatrlar və digər görməli yerlər haqqında məlumat toplaya bilirlər. Bu kimi tapşırıqlarda həmçinin rollu oyunlar da təşkil etmək olar. Məsələn, onlar dostlarının onlara qoşulmasını telefon zəngi ilə rollu oyun şəklində təşkil edə bilirlər. Eyni mövzu ətrafında daha maraqlı tapşırıqlar bütün həftə sonunun planlaşdırılmasıdır. Məsələn, tələbələrə Venesiyada həftə sonu üçün 500 dollar büdcə verilir və onlara cümə günü saat 10-da oraya çatıb şənbə günü saat 6-da oradan geri qayıtmaq tapşırılır. Bu vaxt ərzində tələbələr harada qalacaqlarını, hansı restoranlarda yemək yeyəcəklərini, aeroportdan otelə necə gedəcəklərini, nə alacaqlarını, haraları gəzəcəklərini qərarlaşdırmaq üçün internetdən istifadə edərək məlumat toplayırlar. Daha sonra tələbələr səyahətləri haqqında sinifə yazılı və ya şifahi məruzə edə bilirlər. [13] Daha mürəkkəb tapşırıq isə xəbərlər heyyyətinin hazırlanması nümunə ola bilər. İnternetdən dünyada baş vermiş hadisələr haqqında məlumat topladıqdan sonra tələbələr birlikdə işləyərək özlərinin xəbərlər buraxılışını hazırlaya bilirlər. [38] Tapşırıqlarda həmçinin simulyasiya oyunları da təşkil edilə bilər. Məsələn, tələbələr biznesi qlobal şəbəkədə izləyə bilirlər və bu haqqda məlumat toplaya bilirlər. Başqa bir halda isə ətraf mühitin qorunması üçün ətraf mühit haqqında məlumat toplaya bilirlər.

Təxəyyülün köməyi ilə tələbələr öz maraq dairələrinə uyğun olan bacarıqları ilə birlikdə dil və informatika bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək etmək üçün tərtib edilmiş tapşırıq və mövzuları tədqiq etməkdə çətinlik çəkməyəcəklər.

Günümüzdə əksər müəllimlər və tələbələr dərs zamanı İKT-lər vasitəsilə hazırlanmış təqdimatlardan geniş şəkildə istifadə edirlər. Bu cür təqdimatlar ənənəvi dərslərdən fərqli olaraq monotonluğa aradan qaldırmağa kömək olur. Bu da İKT-yə

əsaslanan sinifin əsas şərtlərindən biridir. Müəllimlər dərsləri hazırladıqları təqdimatlar vasitəsilə keçdikdə həm tələbələrdə maraq yaranır, həm də motivasiya artır. İKT-lərlə işləməyi bacarmayan müəllim üçün isə bu cür təqdimatları hazırlamaq çox çətindir. Əgər müəllimin yaşı İKT-ləri öyrənmək və istifadə etmək üçün çoxdursa, bu zaman həmin müəllim dərslərini İKT-yə əsaslanmayan təqdimatlarla təşkil edə bilər. Lakin bu cür müəllimlərin İKT bacarıqlarının olmaması mənfi haldır. Belə hallarda müəllimlər tələbələrdən təqdimat hazırlamalarını istəyə bilər. Elə hallarda olur ki, müəllimlər özləri də təqdimat bacarıqlarının olmamasından xəbərsiz olurlar və onlar tələbələrin hazırladıqları təqdimatlardakı səhvləri görə bilmirlər. Tələbələr çox vaxt hazırladıqları təqdimatlarda mövzuları olduğu kimi slaydlara köçürdürlər və dərsdə hamısını oxumağa başlayırlar və bəzən bir təqdimatın müddəti hətta iyirmi dəqiqədən daha uzun çəkir. Bu zaman digər tələbələr yoldaşına qulaq asmaq əvəzinə slaydları oxuyurlar və yoldaşını dinləmirlər, digər bir tərəfdən isə dünyada qəbul olunmuş təqdimat müddəti yeddi dəqiqədir və üç dəqiqə də sual-cavab üçün ayrılır. Nəzərə almaq lazımdır ki, dərs müddəti limitlidir və bu dərs müddətində bir neçə tələbə qiymət almalıdır, bu zaman bu mənfi halların qarşısını almaq lazımdır və bunun üçün də müəllimlər səylə çalışmalıdırlar. Təlimin bütün pilləsində, yəni həm orta, həm də ali təhsil ocaqlarında təqdimat hazırlanması və təqdim olunması ilə bağlı bacarıqlar öyrədilməsi ilə bağlı təlim keçirilməlidir. Bunun içində də zəif təqdimatlar göstərilir. Bu halı aradan qaldırmağın bir neçə yolu mümkündür. Bunlardan biri müəllimin hər dərsdə göstərilən təqdimatlardakı zəif cəhətləri vurğulayır və gələn dərslərdə başqa tələbələrin də eyni səhvləri etməmələri üçün göstərir. Digər bir yolu isə müəllimin sinifi iki qrupa bölməsi ilə ola bilər. Birinci qrup tələbələrə özləri istədikləri kimi təqdimat hazırlamaları tapşırılır, digər qrup tələbələrə isə müəllim təqdimatın hazırlanması ilə bağlı məlumat verəqələri paylayır və göstərişlər verir. Növbəti dərsdə müəllim hər iki qrupun hazırladıqları təqdimata baxır və onları əyani şəkildə müqayisə edir. Bu zaman yol verilmiş səhvlər tələbələr üçün daha aydın olur.

Azərbaycan Dillər Universitetində pedaqoji təcrübə keçdiyimiz zaman Linqvodidaktika kafedrasının müəllimi Ş. Günay müəllimənin qrupunda İKT-yə əsaslanan dərs keçdik. Keçdiyimiz dərs metodika idi və dərsin mövzusu “tələffüzün öyrədilməsi” idi. Bu dərsin təqdimində İKT-dən istifadə olduqca münasib idi. Çünki internetdə düzgün tələffüz qaydaları haqqında məlumatlar, yerli dil daşıyıcılarının düzgün tələffüz qaydaları ilə bağlı video çarxlar olduqca çoxdur. Tələbələrə əvvəlcə hazırlıq məqsədli suallar verildi: “Siz düzgün tələffüz barədə nələ bilirsiniz?”, “Sizcə düzgün tələffüz necə olmalıdır?”, “Sizcə düzgün tələffüzü haradan öyrənmək olar?” və s. Sonra tələbələr on dəqiqəlik yerli dil daşıyıcılarının düzgün tələffüz barədə olan videosunu izlədilər. Daha sonra bu barədə müzakirə keçirildi və tələbələr nəyi bəyənib nəyi bəyənmədiklərini, yerli dil daşıyıcılarının tələffüzünün onlara dərs deyən müəllimlərin tələffüzündən nə qədər fərqli olduğunu müzakirə etdilər. Daha sonra tələbələrlə birlikdə tələffüzümüzü daha yaxşı necə inkişaf etdirə bilərik ətrafında müzakirə apardıq. Bundan sonra tələbələrə ev tapşırığı kimi qruplar şəklində işləyərək internetdən “ Hansı vasitələrlə və yollarla tələffüzümüzü daha yaxşı inkişaf etdirə bilərik?” haqqında araşdırma aparmalarını istədik və gələn dərsdə biz tələbələrlə birlikdə yenidən bu mövzunu müzakirə etdik və hər bir qrup öz araşdırması ətrafında öz fikirlərini bölüşdülər və bu fikirləri nə üçün daha yaxşı olduğunu müdafiə etdilər. Daha sonra siniflə birlikdə səs vermə yolu ilə hansı variantların daha effektiv olacağı tələbələr tərəfindən seçildi. Bu tapşırıq həm tələbələrin internetdə müstəqil araşdırma aparmaq, həm də danışma bacarığını və kommunikativ kompetensiyalarını inkişaf etdirmək üçün çox faydalıdır.

2.3 Eksperimental tədris və onun nəticələri.

Məlumdur ki, biz “İngilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə” mövzusunda tədqiqat işinin son mərhələsi olaraq eksperiment metodundan istifadə etdik.

Bildiyimiz kimi, tədqiqat işində eksperimentin təşkil edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, bu metoddan istifadə edərkən tədqiqatçı ilk növbədə öyrənmək istədiyi məsələyə daha tez nail olmaq üçün tələb edilən vəziyyəti özü yaradır, sonra

hansı şəraitdə daha yaxşı nəticə almağı bilmək məqsədilə prosesin gedişini istədiyi vaxt dəyişdirir. Daha sonra üzərində işlədiyi işin dəqiqliyini yoxlamaq və müəyyənləşdirmək üçün təcrübəni dəfələrlə təkrar edir. Nəhayət öyrəndiyi pedaqoji prosesi daha düzgün və ətraflı qeyd etməkdən ötrü lazımi texniki vasitələri də hazırlayır. Bütün bunlar isə hər hansısa bir pedaqoji prosesi dərindən və düzgün tədqiq etməyə imkan verir.

Eksperiment metodu – Bu hər hansı bir pedaqoji məsələni xüsusi təşkil olunmuş şəraitdə öyrənməkdir. Təlim-tərbiyəyə aid olan bu və ya digər hadisəni, pedaqoji prosesi daha dərin tədqiq edib, öyrənmək üçün pedaqoji eksperimentdən istifadə olunur. Təlim prosesini tədqiq edən tədqiqatçı eksperiment aparmaq üçün uşaqların tərkibi, inkişaf səviyyəsi, müəllimin iş üslubu və s. cəhətlər bir-birinə yaxın olan iki sinif götürülür. Onların biri kontrol sinif, digər eksperiment sinif adlanır ki, eksperiment bu sinifdə qoyulur. Eyni tədbir kontrol sinifdə həmişəki qaydada aparılır, eksperimental sinifdə isə dəyişdirilmiş şəkildə, daha doğrusu tədqiqatçının əvvəlcədən qurduğu fərziyyəyə uyğun olaraq həyata keçirilir. Pedaqoji prosesin gedişi hər iki sinifdə müşahidə edilir və lazım olan qeydlər aparılır, nəticələr çıxarılır. Nəticə əldə edildikdən sonra müqayisə metodundan istifadə edərək yoxlanılır və lazım bilindikdə başqa siniflərdə də sınaqdan keçirilir.

Biz eksperimentimizi Azərbaycan Dillər Universitetinin iki nömrəli binasında pedaqoji təcrübədə olduğumuz zaman tətbiq etdik. Pedaqoji təcrübədə olduğumuz müddət ərzində keçdiyimiz sınaq və açıq dərslərdə, ingilis dili ixtisasında iki müxtəlif fənn üzrə öz eksperimentimizi apardıq. Eksperimentimizi tətbiq etdiyimiz ilk fənn nəzəri fənn olan “İngilis dilinin tədrisi metodikası”, ikincisi isə “Yuxarı, orta oxu və nitq praktikası” fənni oldu. Hər iki fənn üzrə eksperimentimizi 3-cü kurs tələbələrini üzərində tətbiq etdik. Bu vaxt ərzində biz təbii eksperiment üsulundan istifadə etdik. Bizim hər iki fənn üzrə apardığımız eksperimentimizin məqsədi ingilis dilini tələbələrə tədris edərkən müasir texnologiyalardan istifadə edərək onun dilin tədrisinə yardımçı vasitə kimi rolunu müəyyənləşdirmək idi. İKT-lərdən istifadə edərək dilin ünsiyyət vasitəsi kimi inkişaf etdirilməsindəki rolunu aydınlaşdırmaq idi.

Qeyd etdiyimiz kimi, ilk kontrol dərsləri İngilis dilinin tədrisi metodikası fənni üzrə aparıldı. Bu fənn birləşmə dərsləri kimi keçilir. Hər qrupda 14 tələbə olmaqla birləşmə 3 qrupdan ibarət idi. Kontrol dərsləri aparacağımız qruplar 316a/b, 317b qrupları idi. Kontrol dərsləri üçün nəzərdə tutduğumuz ilk dərsləri 14 mart 2017-ci il tarixində, universitetin 2 nömrəli tədris binasında birinci növbənin ikinci saatında, saat 10:30-da, 502-ci auditoriyada təşkil etdik. Bu kontrol dərslərdə mənimlə yanaşı həm də fənnin əsas müəllimi olan dos.Şirəliyeva Günay, magistrant Xəlilli Aytən, Əliyeva Fidan müşahidəçi qisminə iştirak edirdilər. Bu fənnin tədrisi üçün istifadə olunan əsas materiallar, P.Urun “A Course in Language Teaching” və C.Harmerin “The Practice of English Language Teaching” dərsləkləri idi. Biz həmin gün dərslərdə adi qayda üzrə heç bir əlavə materiallardan istifadə etmədən dərsləri keçdik. Həmin gün tələbələrə ev tapşırığı kimi “Teaching Pronunciation” mövzusu verilmişdi. “Teaching Pronunciation” mövzusu C. Harmerin kitabında 183-197 səhifələrdə idi. Biz dərsləri adi qaydada başladırıq. Tələbələrlə salamladıqdan sonra jurnal üzrə tələbələrin dərsləri davamiyyətini yoxladıq. Daha sonra “Teaching Pronunciation” haqqında 8-10 dəqiqəlik ümumi sual-cavab edərək müzakirə apardıq. Sonra jurnal üzrə qiyməti olmayan tələbələrdən mövzunu soruşduq. Hər tələbə 6-7 dəqiqə çıxış etdikdən sonra auditoriyadan suallar verildi. Dərsləri müddətində yalnız dərsləri hazır olan tələbələr aktiv idilər. Daha sonra dərsləri bitməyinə 20-25 dəqiqə qalmış yeni mövzunun təqdimatına keçdik. Yeni mövzu “Teaching Vocabulary” idi. Əvvəlcə tələbələrdən bu haqda nə bildiklərini soruşduq, onların fikirlərini öyrəndikdən sonra yeni mövzunu izah etdik. Dərsləri sonuna yaxın həm aktiv olan, həm də dərsləri cavab verən tələbələrə qiymətləndirdik.

Keçdiyimiz sınaq dərsləri nəticəsi olaraq onu da qeyd etmək istərdik ki, bu dərsləri monoton və passiv keçdi. Tələbələrdən çoxu dərsləri hazır deyildilər, yalnız dərsləri cavab verən tələbələr aktiv idilər. Bəzi tələbələrin mövzudan xəbərləri belə yox idi. Bunun əsas səbəbi kimi onu göstərə bilərik ki, ənənəvi üsulla təşkil olunan dərslərdə tələbələrin maraqları və motivasiyaları aşağı olur. Bu da onların fənnə olan marağını azaldır.

Biz “İngilis dilinin tədrisi metodikası” fənni üzrə ilk eksperiment dərşimizi 17 aprel 2017-ci il tarixində Azərbaycan Dillər Universitetinin iki nömrəli binasında 412-ci auditoriyada təşkil etdik. Birləşmədə olan qruplar 316a/b, 317b, qrupları idi. Bu fənnin tədrisində istifadə olunan əsas materiallar C. Harmerin “The Practice of English Language Teaching”, və P. Urun “A Course in Language Teaching” dərşlikləri idi. Onu da qeyd etmək istərdik ki, ekperimentimizi keçirtdiyimiz birləşmə elə həmin kontrol dərşi təşkil etdiyimiz birləşmə idi.

Auditoriyada təşkil etdiyimiz eksperimentin əsas məqsədi tələbələrin hədəf dildən istifadə etməsini təşkil etmək və kommunikasiyanın baş verməsinə diqqət yetirmək idi. Dərşə tələbələri salamlamaqla başladıq. Sonra onların ümumi əhvalını soruşduq. Bu zaman onlar dərşin əvvəlində qısa da olsa cari dildən istifadə edərək cavab verdilər. Daha sonra tələbələrdən evə hansı mövzunun verildiyini soruşduq. Tələbələr mövzunun “Teaching Listening” olduğunu dedilər. Dərşi soruşmağa başlamazdan öncə tələbələre əvvəlcədən “Listening” haqqında hazırladığımız ümumi sualları verdik. Bu suallara cavab olaraq tələbələrin dərşlikdən kənar öz fikirləşdikləri kimi cavab vermələrini istədik. Bu vasitə ilə dərşə hazır olmayan passiv tələbələr də öz sözləri ilə öz fikirlərini ifadə edərək suallara cavab verdilər. 10-12 dəqiqəlik ümumi sual-cavabdan sonra tələbələre mövzu ilə bağlı hazırladığımız poverpoint slaydlar təqdim etdik. Bu təqdimat “Listening” mövzusuna aid video çarxlar idi. Təqdimatla bağlı müəyyən problemlərin yaranmaması üçün biz bu video çarxları əvvəlcədən internetdən “youtube” portalından yükləyib yaddaşda saxlamışdıq. Bu video çarxlardan biri yerli dil daşıyıcılarının “Səyahət agentliyində” baş verən qısa dialoqu idi. İkinci video çarx isə yerli olmayan dil daşıyıcılarının həmin mövzuda olan dialoqu idi. Bu video çarxlar ikisi birlikdə 8-9 dəqiqə davam etdi. Təqdimatı izlədikdən sonra tələbələrlə müzakirəyə başladıq. Tələbələr izlədikləri hər iki dialoq arasında müqayisə apararaq, onlar arasında hansı fərqlərin olduğunu müzakirə etdilər. bu yolla onlar bir-birləri ilə cari dildə kommunikasiyaya girərək polemika yaratdılar. Daha sonra tələbələrlə birlikdə yerli və yerli olmayan dil daşıyıcılarının danışığında müsbət və mənfi cəhətlərin nə olduğunu müzakirə etdik. Daha sonra tələbələre “Siz

hansı vasitələrdən istifadə edərək öz eşidib-anlama bacarığınızı inkişaf etdirə bilərsiniz?” sualını verdik. Onlar suala cavab olaraq öz fikirlərini bildirdilər. Təqdimatdan sonrakı müzakirə 18-20 dəq davam etdi. Daha sonra jurnal üzrə qiyməti olmayan bir neçə tələbədən “Teaching Listening” mövzunu soruşduq, cavab verən tələbələrə təkrar suallar verdik. Bu mövzuda iki tələbə slayd hazırlamışdı. Onlar da öz slaydlarını təqdim etdilər. Hər tələbəyə 5-6 dəq vaxt verildi. Dərsin bitməsinə 15 dəq qalmış yeni mövzunu elan etdik və poverpoint slaydlardan istifadə edərək göstərdik. Yeni mövzu “Film and Video” idi. Yeni mövzunu slaydlar vasitəsilə izah edərkən təqdimatın sonunda tələbələr üçün motivasiya edici və maraq oyadıcı tapşırıq tərtib etmişdik. Bu tapşırıq tələbələrin yeni mövzunu nə dərəcədə mənimsədiklərini göstərdi. Dərsin axırına 2 dəq qalmış tələbələrdən ən çox aktiv olanlarını və dərsə cavab verənləri qiymətləndirdik. İngilis dilinin metodikası fənni üzrə kontrol və eksperiment qruplarında təşkil etdiyimiz dərsləri müqayisə etsək bunu cədvəl vasitəsilə aşağıdakı kimi təsvir etmək olar.

Cədvəl 1.

Qruplar Nəaliyyətlər	Kontrol qrup	Eksperimental qrup
Əldə olunan bilik	18-20%	35-40%
Dildən istifadə	10-12%	40%
Aktivlik dərəcəsi	10-15%	50-55%
Kommunikasiya	8-10%	45%
Əməkdaşlıq	5-8%	40-45%
Motivasiya	8-10%	60-65%

Biz “Yuxarı orta oxu və nitq praktikası” fənnindən kontrol dərşimizi 3 aprel 2017-ci il tarixində Azərbaycan Dillər Universitetinin 2 nömrəli binasında 429-cu auditoriyada 3-cü kurs tələbələri, 330a qrupu ilə təşkil etdik. Qrupda 15 tələbə var idi. Dərsin əvvəlində tələbələri salamladıqdan sonra davamiyyəti yoxladıq. Sonra tələbələrdən ev tapşırığının nə olduğunu soruşduq. Həmin günün tapşırığı

“communicate” dərsliyindən “Mortmain” mövzusu idi. Əvvəlcə tələbələrlə mövzu barədə ümumi müzakirə aparıldı. Müzakirədən sonra qiyməti olmayan tələbələr dərsi danışdılar və digər tələbələrdən sual vermələri istənilirdi. Tələbələrin çıxışından sonra tələbələr üçün anlaşılmaz olan hissələri izah etdik. Biz əvvəlcə bunu başa düşən tələbələrin etməsini istədik daha sonra isə aydın izah verdik. Sonra tələbələrlə birlikdə çalışmaları yoxladıq. Dərsin sonuna 13-15 dəq qalmış yeni mövzunu izah etdik. Yeni mövzu “Advertising“ idi. Biz tələbələrlə birlikdə başlığın nə haqqda olduğu barədə müzakirə təşkil etdik. Dərsin sonuna yaxın dərs danışan tələbələr qiymətləndirildi.

Biz bu kontrol dərslərin nəticəsi olaraq onu deyə bilərik ki, biz bu dərslərdə heç bir əlavə materialdan istifadə etmədən dərsi adi qaydada təşkil etdik. Bu da dərslərin monoton keçməsi ilə nəticələndi. Bu səbəbdən də dərslərdə tələbələrin aktivlik dərəcəsi qənaətbəxş deyildi. Əsasən dərslərdə jurnalda qiyməti olmayan tələbələr aktiv iştirak edirdilər.

Biz “Yuxarı, orta oxu və nitq praktikası” fənnindən eksperiment dərslərimizi 15 mart 2017-ci il tarixində Azərbaycan Dillər Universitetinin 2nömrəli binasında 3-cü kurs tələbələri üzərində apardıq. Eksperiment qrupu 329b qrupu idi. Qrupda 16 tələbə var idi. Bu fənnin tədrisi həftədə 3 dəfə gerçəkləşir. Bu fənn üçün tədris olunan materiallar “Communicate”, “Vocabulary in use” və “Ev oxusu” üçün nəzərdə tutulan dərsləklərdir. Eksperiment dərslərimiz “Vocabulary in use” dərsliyindən istifadə olunan gün təşkil olundu. Dərs 429-cu otaqda baş tutdu.

Təşkil etdiyimiz eksperiment dərslərin əsas məqsədi tələbələrin cari dildən istifadə edərək dərs müddətində maksimum dərəcədə kommunikasiya yaradılmasına diqqət ayırmaq və 4 dil bacarığı ilə yanaşı əsasən də tələbələrin danışmaq bacarığını inkişaf etdirmək idi.

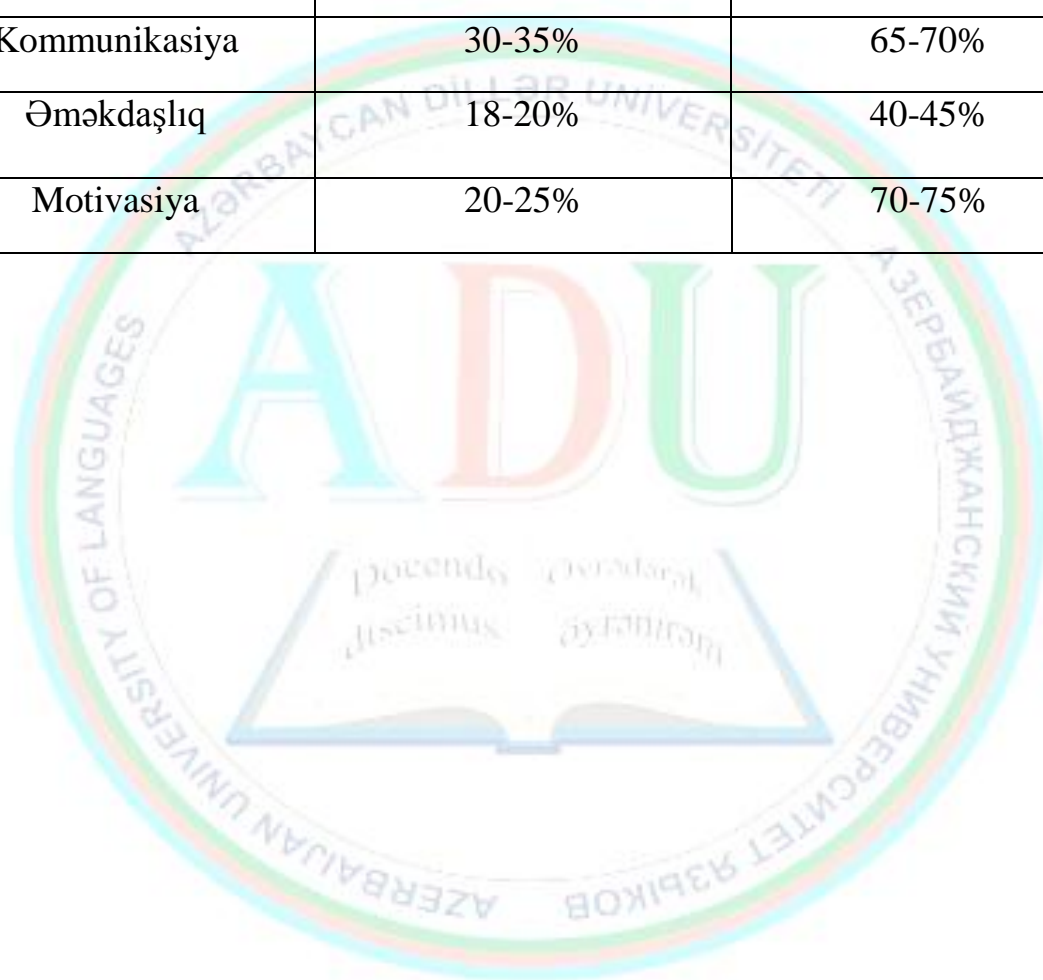
Biz dərslərdə adi qaydada tələbələri salamlamaqla başladırıq. Daha sonra davamiyyəti yoxladırıq. Tələbələrdən ev tapşırığının nə olduğunu soruşduq. Ev tapşırığı Vocabulary in use dərsliyindən 46-cı yunit olan “Criticise” və 47-ci yunit “Mood” idi. Tələbələrin cavabından sonra bu mövzulara dair müzakirə təşkil etdik.

Əvvəlcədən hazırladığımız sualları tələbələrə təqdim etdik və onların bu suallara öz düşüncə tərzlərinə uyğun cavab vermələrini istədik. Hazırladığımız suallar bunlar idi; What is criticism?, Is criticism bad or good?, How do we accept if somebody criticise us?, What is mood? What makes us to be in a good or in a bad mood in our daily life? Bu müzakirə 18-20dəq davam etdi. Müzakirədə tələbələr aktiv iştirak etdilər. Zəif və passiv olan tələbələr də müzakirəyə qoşuldular. Daha sonra biz yunitlərə uyğun hazırladığımız poverpoint slaydlardan istifadə etdik. Bu slaydlarda yunitlərdəki hər bir yeni ifadəyə və onun izahına uyğun karikatur animasiyalardan istifadə etmişdik və hər bir slaydı tapşırıq kimi təşkil etmişdik. Yəni əvvəlcə tələbələrə slaydları tək-tək göstərirdik və onlar bunun hansı ifadə olduğunu tapırdılar onların cavabından sonra slaydlarda ifadələr görsənirdi beləliklə, onlar cavablarının düz və ya səhv olduğunu görürdülər. Sonra cavab verən hər bir tələbədən tapdıqları ifadəni cümlədə işlətmələrini istədik. Dərsin bu hissəsində də tələbələrin aktivlik dərəcəsi orta səviyyədə idi. Belə ki, ifadələrin izahını tam başa düşməyən tələbələr belə bu animasiyalardan sonra daha aydın başa düşdüklerini dedilər. Daha sonra tələbələrin əhvalını yüksəltmək üçün onlara onlayn materialdan istifadə edərək ritmik bir musiqi təqdim etdik. Musiqini dinlədikdən sonra tələbələr musiqinin mövzusunu başa düşdükleri kimi izah etdilər. Daha sonra tələbələrlə dərslikdə olan çalışmaları yoxladıq. Dərsin sonuna 10-12 dəq qalmış yeni dərsi təqdim etdik. Yeni dərsimiz 50-54-cü yunitlər idi. Biz əvvəlcə bu yunitlərdə olan qrammatik qaydanı izah etdik. Qrammatik qaydanı deduktiv metoddan istifadə edərək izah etdik. Bu metod vasitəsilə izah olunan qrammatik qaydalar daha yadda qalan və öyrədici olur. Çünki tələbələr bu zaman qaydanı özləri kəşf edirlər. Müəllim bu vasitə ilə onlarda daha çox maraq oyadır. Dərsin sonuna yaxın aktiv olan və dərsə yaxşı hazır olan tələbələri qiymətləndirdik. Qayd etmək istərdik ki, bu dərs maraqlı və aktiv keçdi, tələbələr dərsdə daha çox öz fikirlərini izah etməyə can atırdılar. Bununla da “Yuxarı orta oxu və nitq praktikası” fənnindən təşkil etdiyimiz eksperiment və kontrol dərslərin nəticələrinin müqayisəsini aşağıdakı cədvəldə daha aydın göstərə bilərik.

Cədvəl 2.

Qruplar Nəaliyyətlər	Kontrol qrup	Eksperimental qrup
Əldə olunan bilik	25-30%	55-60%
Dildən istifadə	35-40%	50-55%
Aktivlik dərəcəsi	20-25%	65-70%
Kommunikasiya	30-35%	65-70%
Əməkdaşlıq	18-20%	40-45%
Motivasiya	20-25%	70-75%

NƏTİCƏ

1 Təhsildə ən zəruri məsələlərdən biri də ingilis dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadədir. Çünki, artıq texnologiyalar təhsil sahəsində çox geniş şəkildə istifadə olunur. 20-ci əsrdə təhsil texnologiyalarının inkişafı, ingilis dilinin tədrisində də özünün müsbət təsirini göstərdi. Yeni texnologiyaların dil tədrisində tətbiqi qeyri-məhdud imkanlar təklif etsə də, lakin dərstdə təşkilatçılıq və ünsiyyət bacarıqları ilə interaktiv ünsiyyəti gerçəkləşdirən müəllimlərin əvəzolunmaz rolları da unudulmur. Ömür boyu öyrənmə və çoxdilli ünsiyyət dövründə distant təhsilə olan ehtiyac təkcə təhsil sahəsində deyil, həm də evdə öyrənmədə özünü göstərir. Belə ki, texnologiyanın təhsilə cəlb olunması ilə distant təhsil daha da inkişaf etdi.

2 Mövcud metodologiyaları distant təhsil, internetlə öyrənmə, onlayn dərslər inkişaf etdirə bilər. Kompüterlə dil öyrənmə və texnologiyaya əsaslanan dil öyrənmə tələbələrin dinləmə, danışma, oxuma və yazma bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün interaktiv ünsiyyət dəstəyinə diqqəti cəmləyərək akademik və tədqiqat institutlarının da marağına səbəb oldu. Tədrisdə kompüterlə dil öyrənmə yalnız təlimatların çatdırılması və ünsiyyət kimi deyil, həm də internetə əsaslanan fəaliyyətlərin, interaktiv öyrənmənin həyata keçirilməsi üçün vasitədir. Müasir texnologiyaların dil tədrisində istifadə olunmasının mahiyyətini anlamaq üçün ilk olaraq müasir texnologiyalar dedikdə nəyi nəzərdə tutduğumuzu aydınlaşdırmalıyıq. Bu dissertasiyada müasir texnologiyalar dedikdə əsasən informasiya kommunikasiya texnologiyalarının dil tədrisində istifadə olunması özünü göstərir. İngilis dilinin tədrisində tez-tez istifadə olunan İKT vasitələrinə kompüter, internet və b. daxildir. Buna görə də İKT-yə əsaslanan dil tədrisi çox vaxt internetlə, kompüterlə dil öyrənmə kimi də adlandırılır.

3 Müasir texnologiyalardan və ya İKT-lərdən dil tədrisində istifadə etməklə dərslə canlılıq gətirmək, tələbələrin motivasiyasını yüksəltmək və tələbələrin müstəqil olmasını təşkil etmək olar. Metodikada dil öyrənmənin ən vacib tendensiyası dili kəşf edərək öyrənməkdir. Bu fikirlərlə razılaşan müəllimlər dərsləri ənənəvi dil qanunları, izahlar və s. ilə mürəkkəbləşdirməkdənsə tələbələrə müstəqil işləmək imkanı

verərlərsə, dərs zamanı əzbərçilik metodunu kənara qoyaraq əməkdaşlıq şəraitini ön plana çəkərlərsə, tədrisin keyfiyyəti daha da yüksələr. Müasir texnologiyalara əsaslanan dil tədrisində dilin ünsiyyət quraraq öyrənilməsi ön plana çəkilir. Bu mənada tələbələr internet vasitəsilə sinxron və qeyri-sinxron ünsiyyət vasitələrindən istifadə edərək öz dil bacarıqlarını inkişaf etdirə bilərlər. Sinxron ünsiyyətə çat və video konfranslar daxildir. Qeyri-sinxron ünsiyyət vasitələrinə isə e-poçtu, e-poçt ünvanlarını və maraq dairəsi üzrə qrupları göstərmək olar. Bu ünsiyyət vasitələri yalnız tələbələr arasında deyil, həm də müəllim və tələbələr arasında olur. Bu ünsiyyət vasitələrinə məsləhətlər, dialoq jurnallar və yazılı konfranslar daxildir. Belə qeyd edə bilərik ki, bu ünsiyyət vasitələrindən istifadə olunması tələbələrin kommunikativ kompetensiyalarını daha da inkişaf etdirə bilər.

4 Tədris materialı kimi internetin istifadə olunması olduqca əhəmiyyətlidir. Yazı, oxu, danışmaq və eşidib-anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün internet fəaliyyətlərindən istifadə etmək daha maraqlı və faydalıdır. Lakin internetdən istifadə edərkən vaxt itkisini də nəzərə almaq lazımdır. Buna görə də əvvəlcədən tələbələrlə planlaşdırılmış şəkildə sinifdaxili fəaliyyətlər, araşdırma nəticələrinin təşkili və məqsədyönlü tədqiqat layihələri təşkil olunmalıdır. Aparılmış tədqiqat nəticələrində ingilis dilinin tədrisi üçün faydalı hesab etdirlən internet səhifələrinin siyahısını təşkil olunmuşdur. Lakin bütün siniflər və tələbələr üçün faydalı olan dəqiq bir səhifə və vasitə yoxdur. Belə ki, ən faydalı olanını tapmaq üçün müəllim və tələbələr bu səhifə və vasitələri təcrübədən keçirtməlidirlər. Lakin elə internet səhifələri də vardır ki, onlar müəllim və tələbələr tərəfindən istifadə olunmuş və faydası təsdiqlənmişdir. Bu cür internet fəaliyyətlərinin ingilis dilinin tədrisində istifadə olunması müsbət nəticə verir. Elə Respublikanın ali təhsil müəssisələrində də bu internet vasitələrindən geniş şəkildə istifadə olunur. Həm müəllim, həm də tələbələr bu vasitələrdən istifadə edərək öz dil bacarıqlarını daha da inkişaf etdirirlər.

5 Keçirilən eksperimentin müsbət nəticə verməsi ingilis dilinin tədrisində İKT vasitələrinin bu günün tələblərinə cavab verən mütəxəssislərin yetişməsində rolunu təsdiqləyir. Qloballaşma dövründə həm fərdlərin təhsilə yüklədikləri missiya, həm də

təhsildən gözləntilər dəyişməkdədir. Bununla əlaqədar olaraq hər təhsil qurumunda, hər bir sahədə dəyişikliklərin edilməsi labüddür. Xarici dilin tədrisi də bu sahələrdən biridir. Xarici dilin tədrisində sadəcə istifadə edilən materialın, öyrənmə və öyrətmə fəaliyyətlərinin, sinif mühitinin dəyişməsi yetərli deyil, həm də tələbələrin müstəqil tədqiqatçılara çevrilməsi gərəklidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan ədəbiyyatı

1. Ağayev Ə. Yeni təlimin metod və texnologiyalarından istifadənin nəzəri və praktik məsələləri. ARTPI-nin elmi əsərləri, 2006, səh 132
2. “Azərbaycan Məktəbi” 2013/1, səh.51-65
3. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 2008-ci ildə görülmüş işlərə dair hesabatı, səh.89, <http://www.edu.gov.az/upload/file/2008.../TN-NIN-HESABATI-2008>.
4. Beynəlxalq Elmi Nəzəri Jurnal. Dil və Ədəbiyyat. Bakı , 2014, səh.296
5. Bünyatova F., Abdulla B. Təlim və Tərbiyədə İnteraktiv Texnologiya. Bakı 2000, səh.85
6. Veysova Z. Fəal/ interaktiv təlim. Bakı 2007, səh 77

İngilis ədəbiyyatı

7. Anderson, R., Becker, J School investments in insructional technology. Teaching, Learning and Computing, Report 8. Retrieved February 25, 2005, from http://www.crito.uci.edu/tlc/findings/report_8/startpage.htm,2001
8. Bates, A.E., Technology, open learning, and distance education. London : Routledge. 1995, 201p
9. Brian, K., Williams, S,C., Sawyer, Sarah, E, Hutchinson, Using information technology: a practical introduction to computer and communication. Boston: McGraw-Hill, 2000
10. British Council, Innovations in learning technologies for English language teaching. British Council 2013, 43p
11. Brown, H. D. Principles of language learning and teaching. Englewood Cliffs, N. J: Prentice-Hall, 1987, 350p
12. Buell, J. CALL issues: Resources for CALL. In J. Egbert, & E. Hanson-Smith, (Eds.), CALL enviroments: Research, practice and critical issues (pp. 216-237). Alexandria: TESOL, 1999,22p
13. Camacho M.M. Teacher Training In ICT-Based Learning Settings: Design And

Implementations Of An On-Line Instructional Model For English Language Teachers

14. Chapple, C.A. English Language learning and technology. Amsterdam: John Benjamins, 2003
15. Chun, D. Using CACD to facilitate interactive competence. In J. Swaffer, S. Romano, P. Markley & K. Arens (Eds.), Language learning online (pp. 57-80). Austin: Labryinth, 1998, 24p
16. Chung, J. The results of assessing listening comprehension under three learning conditions and the application of computer-assisted classroom discussion. In K. Cameron (Ed), CALL and the learning community (pp. 51-64). Exeter: Elm Bank Publications, 1999, 14p
17. Crystal, D. English as a global language. Cambridge: Cambridge University Press, 1997
18. Cuban, L. Oversold and underused: Computers in the classroom. Cambridge MA: Harvard University Press, 2001, 250p
19. Debski, R., & Levy, M. World CALL : Global perspectives on computer assisted language learning. Lisse, Netherlands: Swets and Zeitlinger, 1999, 76p
20. Ellsworth, J.H., Education on the Internet. Indianapolis, Ind. Sams. 1994
21. Harmer J. The Practice of English Language Teaching: Third edition. Pearson Education Limited, 2001, 145p
22. Holland, David G. Using Technology To Communicate, Cooperate and Collaborate. ERIC_NO:ED425717
23. Ioannou-Georgiou, S. Synchronous computer mediated communication, Chat and MOO: Where do we stand? In K. Cameron (Ed), CALL and the learning community (pp. 195-207) . Exeter: Elm Bank Publications, 1999, 13p
24. Jager S. Towards ict-integrated language learning. Developing an Implementation Framework in terms of Pedagogy, Technology and Enviroment, 2009, 414p
25. Jonassen ,D.H., Peck, K.L., & Wilson, B.G. Learning with technology: A

- constructive perspective. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1999
26. Keobke, K. Computers and collaboration: Adapting CALL materials to different learning styles. In J.M. Reid (Ed), Understanding learning styles in the second language classroom (pp, 46-52). Upper Saddle River, NJ. Prentice Hall Regents, 1998, 7p
  27. Kern, R. and M. Warschauer. Theory and practice of network-based language teaching. In Network-based language teaching: Concepts and practice, edited by M. Warschauer and R. Kern, pp. 1-19, New York: Cambridge University Press, 2000, 19p
  28. Krajka, J.G. Using the Internet in the Language Classroom to Foster Learner Independence? Ideal and Reality. Retrieved August 15, 2008 from <http://www.iatefl.org.pl/tdal/n/krajka.htm>, 2002
  29. Leahy, C. E-mail as a learning tool: Construction of knowledge online. In K. Cameron (Ed). CALL and the learning community (pp. 291-300). Exeter: Elm Bank Publications, 1999, 10p
  30. Lemke, J.L. Metamedia Literacy: Transforming meanings and media. In D. Reinking, M. McKenna, L. Labbo, & R.D. Kieffer (Eds). Handbook of literacy and technology: Transformations in a post-typographic world (pp.283-301). Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1998, 19p
  31. Levy, M. Two concepts of learning and their implications for CALL at the tertiary level. ReCALL Journal, 1998, 9p
  32. Murray D.E., Mepheron p. Using the Web to support language learning. Sydney: NCELTR, 2004, 95p
  33. Nicol C. ICT Policy: A Beginners Handbook Published by the Association for Progressive Communications – www.apc.org, 2003
  34. Pett.D., & Grabinger, S. Instructional technology: Past , present and future Educational Technology, 35(1), 26-31, 1995, 6p
  35. Peyton, J.K., & Reed, L.R. Dialogue journal writing with nonnative english speakers: A handbook for teachers. Alexandria, VA: TESOL, 1990

36. Polat E., Khannanov A., Juan Ignacio Martinez de Morentin, Juan Maria Ferrares Orbegozo, Marina Mossieeva. Internet in Education. UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2003, 6-14p, 22-27p
37. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching . Cambridge University Press, 2001, 270p
38. Rosen, L. World news broad. In M. Warschauer (Ed), Virtual connections: Online activities and projects for networking language learners (pp. 268-271). Honolulu: University Hawaii, Second Language Teaching and Curriculum Center, 1995, 4p
39. Rozgiene I., Medvedeva O., Strakova z., Integrating ICT into language learning and teaching. Guide for tutor, Johannes Kepler Universitat Linz, 2008, 52p
40. Selwyn N. ICT in Non-Formal Youth and Adult Education: Defining Territory. OECD/NCAL International roundtable, Philadelphia. Retrieved July 19, 2008 from http://www.literacy.org/ICTconf/OECD_Selwyn_final.pdf,2003
41. Search Tools Chart. Retrieved June 5, 1999 from the World Wide Web: <http://www.searchenginewatch.com/resources/reviews.html>.
42. Sharp, V. Computer education for teachers: Integrating technology into classroom teaching (5th ed.). New York: McGraw-Hill, 2006
43. Teeler D. With Gray P. How to use the internet in ELT, England: Pearson Education Limited, 2000, 120p
44. Tenopir, C., & King, D.W. Trends in scientific scholarly journal publishing in the United States. Journal of Scholarly Publishing, 28, 135-170, 1997, 35p
45. Ur P. A Course in Language Teaching. Printed in Great Britain at the University Press, Cambridge, 1996, 190p
46. Wang, Y.M. E-mail dialogue journaling in an ESL reading and writing classroom. Unpublished doctoral dissertation. University of Oregon at Eugene , 1993
47. Warschauer, M. Computer-assisted language learning. An introduction. In S.

- Fotos (Ed.), *Multimedia language teaching* (pp. 3-20). Tokyo: Logos International, 1996, 17p
48. Warschauer, M. Comparing face-to-face and electronic communication in the second language classroom. *CALICO Journal*, 13(2), 7-26, 1996, 19p
49. Warschauer M., Shetzer H., Meloni C. *Internet for English Teaching*. Washington: United States Department of State, 2003, 176p
50. Wikipedia. Constructivism. Retrieved March 13, 2005, from http://en.wikipedia.org/wiki/Constructivism_%28pedagogical%29, 2005
51. Wilson, E. Online electronic libraries. Paper presented at the Ninth British and Irish Legal Education Technology Association Conference, Coventry, England. Retrieved May 30, 1999 from the World Wide Web: <http://www.bileta.ac.uk/94papers/ewilson.html>, 1994, April

